

Jáchymov

PATRICIJSKÝ DŮM čp. 8 STAVEBNĚHISTORICKÝ PRŮZKUM AKTUALIZACE, SUMARIZACE A VYHODNOCENÍ NOVÝCH POZNATKŮ

říjen – prosinec 2020

zpracovali: Mgr. Lubomír Zeman
Mgr. Eliška Nová

Stavebně historický průzkum a jeho doporučení jsou osobními názory jejich zpracovatelů a v žádném případě nemohou nahrazovat vyjádření orgánů památkové péče. Úpravy a přestavby památkově chráněného objektu včetně projektu interiéru je nutné konzultovat přímo s orgány památkové péče.

© Dílo je duševním vlastnictvím jejich autorů ve smyslu platné právní úpravy. Je určeno pro potřeby zadavatele a žádná jeho část nesmí být zveřejněna bez předchozího písemného souhlasu autorů. V dokumentu a jeho přílohách jsou použity materiály, které jsou chráněny patentovými a autorskými právy.

ÚVOD

Základní údaje o objektu

Objekt: dům čp. 8 s dvorní traktem

Parcela: st.p.č. 231

Ulice: Náměstí Republiky

Obec: Jáchymov

Katastrální území: Jáchymov (656437)

Okres: Karlovy Vary

Kraj: Karlovarský

Plošně památkově chráněné území: městská památková zóna

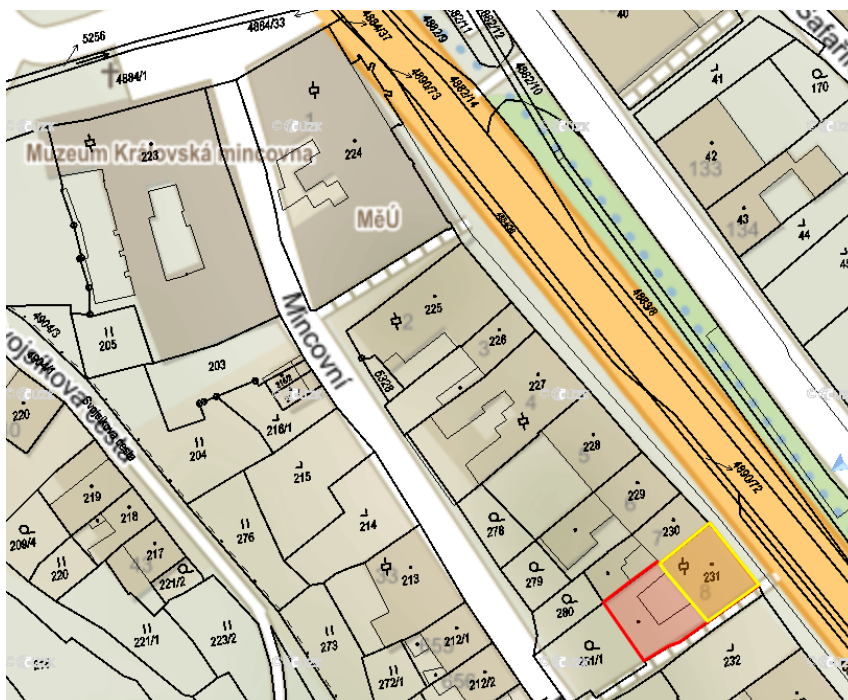
Nemovitá kulturní památka v ÚSKP rejstř. číslo: 24536/4-840

Památkově chráněno od: 3. 5. 1958

Vlastník: Město Jáchymov

Dům čp. 8 v Jáchymově se nachází v západní uliční frontě náměstí Republiky, nedaleko od radnice, Královské mincovny a kostela sv. Jáchyma. Jedná se o architektonicky i stavebně unikátní objekt nemající svou vnitřní výbavou v českém Krušnohoří období. Dům však po léta chátral. Vlivem nepříznivých podmínek, kdy do objektu volně zatékalo rozkradenou střešní krytinou, vztlínající vlhkostí a dalšími nepříznivými faktory, včetně statických poruch, došlo k objevům dalších prvků a historických konstrukcí, které umělecko-historickou hodnotu domu posouvají ještě mnohem dále, než se donedávna soudilo.

V roce 2020 se Městu Jáchymov podařilo zchátralý dům čp. 8 koupit se záměrem jeho záchrany a rehabilitace. Vzhledem ke dlouhé době, kdy byly provedeny poslední průzkumné a dokumentační práce, byl vypracován nový aktualizovaný stavebně historický průzkum, který má za cíl sumarizovat dosavadní poznatky a přinést nové znalosti o historickém a stavebním vývoji domu, a nově vyhodnotit kulturně společenské hodnoty objektu.

I. HISTORICKÝ, ARCHIVNÍ PRŮZKUM

I. 1. PŘEHLED BĚDÁNÍ

Dům čp. 8 v Jáchymově neunikl pozornosti řadě badatelů zkoumajících dějiny města Jáchymova (viz soupis literatury). Pozornost na sebe strhával především díky svému vstupnímu portálu. Ostatní hodnoty části domu ovšem zůstaly nerozeznány a nepovšimnuty. V roce 1997 vypracoval první stavebně historický průzkum domu čp. 8 Zdeněk Knoflíček z Památkového ateliéru v Plzni. Díky nálezům nástěnných a nástropních maleb v interiéru i v exteriéru byl posléze v letech 2003 a 2004 proveden restaurátorský průzkum, na kterém se podíleli Renata Drahotová a Jan Potkán.

I. 2. NÁSTIN HISTORIE LOKALITY

Jáchymov leží v úzkém a příkrém údolí Krušných hor, která se táhne v délce několika kilometrů od Ostrova na sever. Vznik města je spjat s objevem ložisek stříbra na počátku 16. století. V souvislosti se zatopením důlních děl ve Schneebergu na saské straně Krušných hor v roce 1511 postupovali prospektoři hledající rudné bohatství i na českou stranu pohoří. U opuštěné osady Konradsgrün, která ležela v bezprostřední blízkosti zástavního panství Ostrov, spravovaném ostrovskou větví Šliků, se našla zřejmě již v roce 1512 vydatná stříbrná žíla. Dolovalo se zde ovšem patrně už dříve. Konradsgrün patřil k vesnicím vznikajícím díky kolonizačním aktivitám tepelského kláštera na svazích Krušných hor, doloženým k roku 1273.¹ údolí potoka Veseřice, na svahu Schottenbergu (dnešní Zámecký vrch), razili dva horníci Kaspar Bach ze saského Geyera a Össer (Oeser) z Ostrova, štolu, kde objevili vydatné ložisko stříbrné rudy. Podle Mathesia se tak mělo stát právě v roce 1512.² Dá se tedy předpokládat, že již v prvním desetiletí 16. století, ne-li dříve (Josef Kühnl udává dobu kolem roku 1490), zde probíhalo několik dobývek, snad nálezných jam, z nichž bylo nutné odvádět vodu a vysypávat hlušinu.³ Protože však byli podle Mathesia oba zmiňovaní horní podnikatelé sami a příliš finančně slabí, byly další práce zastaveny a štola zakryta, snad s nadějí pozdějšího znovuotevření. Kutací práce však probíhaly v údolí dál.

¹ Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, CDB V/2, č. 707.

² MATHESIUS, Johannes: Sarepta oder Bergpostil, Nürnberg 1562, fol. 134.

³ Rodina Oeserů patřila ke starým rodinám usedlým v Ostrově. Nicolaus Oeser byl mezi lety 1495-1514 radní v Ostrově. KÜHNEL, Josef: Geschichte der Stadt Schlackenwerth. Eger 1923, Schlackenwerth 1931s. 50; KUBÁTOVÁ, Ludmila - FILIP, Václav Vok -BOK, Václav: Statuta, s. 7.

Majitel ostrovského panství Štěpán Šlik založil na konci roku 1515 nebo začátkem roku 1516 těžárstvo, těžárskou společnost za účasti svých bratrů Jeronýma, Vavřince a Jindřicha, synovce Šebestiána, společně s bečovským a hornoslavkovským šlechticem Janem Pluhem z Rabštejna, Volfem ze Schönburgu, hrabětem Alexandrem z Leisnigu a důlními podnikateli Hansem Thurmschirnem z Annabergu, Thomasem Grymem a Joštem Thüsselem.⁴ Jedním z podílníků byl i Rudolf z Büнау, z děčínské větve rodu, dvorní maršálek saského kurfiřta Johanna Friedricha.⁵ Těžárstvo začalo v polovině roku 1516 opětovně těžít ve staré Nálezné štole na úpatí Schottenbergu a záhy vykazovalo i první zisky. Těžbu podporoval dokonce i Vilém z Rožmberka.⁶ Potřebný kapitál poskytovaly bankovní domy augsburských Fuggerů, obchodníci z Norimberka (zejména Hanns Nützel a Jacob Welser), Lipska, Augsburku, Kolína a dalších bohatých podnikatelů z jižního a středního Německa.⁷ Spatřovaly zde možnost rychlého zúročení svých investic v novém revíru, kde se výchozy stříbrných žil často nacházely přímo pod trávníky luk či mezi kořeny stromů. Zprvu tu získával důlní podíly patriciát z jednotlivých saských a českých měst (například i z Kutné Hory). Na zdejší důlní podnikání byla napojena důlní těžárstva z Annabergu, Freibergu a Schneebergu. Nastala "stříbrná horečka". Na základě rychle šířených zpráv o objevení vysněného Eldorada sem proudil příliv horníků a prospektorů, zejména z báňských měst rozmístěných na saské straně Krušných hor – ze Schneebergu, Annabergu a Freibergu, a dále z Míšně, Cvikova (Zwickau), Saské Kamenice (Chemnitz), Drážďan, ale také z Tyrol, z Porýní, Harzu i ze středního Slovenska (Horních Uher) a z dalších oblastí.⁸ Štěpán Šlik se k posouzení nadějně lokality obrátil na fojta v saském horním městě Buchholz, Matze Busche, který přizval ke spolupráci zkušeného horního odborníka Heinricha z Könneritz (Könnritz), podnikajícího již delší dobu v Annabergu a Freibergu.

V nejstarším období se dolování odehrávalo v nejbližším okolí Konradsgrünü, na Zámeckém vrchu (Schottenberg) a na Tureckém vrchu (Türkner). Na vykloučeném palouku stálo několik malých, vesměs ještě nedokončených dřevěných chýší, kde se ani Henrich Könneritz po svém příjezdu neměl kde ubytovat. Nově založená osada byla zprvu nazývána prostě Údolí (Thal).

Zatímco na začátku roku 1516 měla hornická osada jen několik málo obyvatel, kteří přebývali v provizorních obydlích, bylo na konci roku 1516 v Údolí již na 1050 nově příchozích obyvatel a stálo zde na 400 dřevěných domků. Nebyly to žádné výstavné budovy, ale stále ještě jen dřevěné

⁴ RUDTHART, Hanns: Vonn dem Weytberuffenem Berckwerge Sanct Joachimsthal, Leipzig 1523 (nečís.).

⁵ Rudolf Büнау von Lauenstein doložen jako těžár v Jáchymově 16. srpna 1520. Archiv dr. Jana Urbana, Městský úřad v Jáchymově.

⁶ Vilém z Rožmberka a po něm Petr Vok z Rožmberka vlastnili v Jáchymově dokonce svůj dům - viz kapitola 3.1. ANDERLE, Jan: Stavebně historický průzkum domu čp. 4. v Jáchymově, Plzeň 1995 (rkp. uložen na NPÚ, ú.o.p. v Lokti).

⁷ SALZ Arthur, Geschichte der Böhmisches Industrie in der Neuzeit, München und Leipzig 1913, s. 51; KUBÁTOVÁ, Ludmila - FILIP, Václav Vok -BOK, Václav: Statuta, s. 14.

⁸ Srov.: MAJER, Jiří: Rudné hornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha 2004, s. 103.

účelové objekty, protože se neuvažovalo, že těžba stříbra bude mít dlouhé trvání. Převážná část domků stála v těsné blízkosti první Nálezne jámy (Funtgrube), střed osady tvořil Chlebný trh (Brotmarkt), dnešní náměstí Na Slovanech. Obytné stavby se zde mísily se stavbami provozními, stoupovny na drcení rudy, prádel na propírání rudy, hamrů - protože se horníci a provozovatelé těžby usídlili z důvodů ryze praktických hned vedle šachet a dalších úpravárenských zařízení. Zástavba v Údolí se rychle rozrůstala ve velkou aglomeraci a nově vznikající místo bylo od roku 1517 zváno, podle patrona horníků i dolu sv. Jáchyma, který vznikl již na samém počátku důlní činnosti, Údolí sv. Jáchyma (Sankt Joachimsthal - Jáchymovo údolí).

Přicházeli sem horníci a prospektoři zejména z báňských měst rozmístěných na saské straně Krušných hor – ze Schneebergu, Annabergu a Freibergu, ale i z Cvikova, Saské Kamenice, Drážďan nebo i podstatně vzdálenějších míst (z Harzu, Tyrolska, Slezska aj.).

Štěpán Šlik pověřil ještě v roce 1517 stavitele a měřiče Johanna Münnicha, aby vyměřil parcely pro stavbu domů a Jakuba Heyfeldera, aby je přidělil zájemcům.⁹ Začalo se stavět i v údolí Jáchymovského potoka.¹⁰ Protože bylo údolí příliš úzké, šplhaly domky i do okolních svahů. Podle Mathesia stály na Horním a Dolním Tureckém vrchu, na severovýchodní straně údolí čtyři řady domů nad sebou. Ve spodní řadě podél potoka bylo postaveno na 200 domů a zástavba postupovala proti toku potoka vzhůru. Nové centrum osady se nacházelo na Chlebném trhu, kde až do 50. let 20. století stávala hrázďená stará radnice.

Královským privilegiem ze 6. ledna 1520 bylo Údolí sv. Jáchyma povýšeno na horní město. Král Ludvík Jagellonský udělil Štěpánovi, Jeronýmovi, Jindřichovi, Vavřincovi a Volfovi Šlikům pro doly v Údolí sv. Jáchyma statut horního města a zároveň potvrdil a konfirmoval horní řád vydaný v roce 1518. Poskytl právo zřídit pivovar, sladovnu, jatka a právo svobodného obchodu.¹¹ K dalším uděleným výsadám patřilo právo dosazovat, jmenovat, potvrzovat a odvolávat purkmistra, soudce a konšely.

Po smrti Štěpána Šlika v bitvě u Moháče roku 1526 a po zvolení Ferdinanda I. novým českým králem, začaly vznikat mezi Šliky a panovníkem konflikty, které vyvrcholily v roce 1528, kdy Ferdinand I. odňal Šlikům mincovní právo. Po nezdařeném povstání českých stavů proti císaři Ferdinandu I., kdy za šmalkandské války roku 1547 vpustili Šlikové do jáchymovského hradu a do města saské vojsko s velitelem Thumshirnem, zrušil Ferdinand I. Šlikům horní desátek jejich jáchymovské stříbrné doly i s městem zabavil.

⁹ MATHESIUS, Johannes: Sarepta, Kronika.

¹⁰ SCHMIDT, Richard: Topographie der historischen und Kunst-Denkmale: der politische Bezirk Skt. Joachimsthal, Prag 1913, s. 44.

¹¹ V opise listiny vydané kanceláří Ferdinanda Habsburského 4. dubna 1528. Opis privilegia uložen v NA, VHÚ Jáchymov, sign.X/6.

Prvotní zástavba města byla dřevěná a hrázděná. Pro nedostatek místa v okolí Chlebného trhu, se zástavba plynule šířila nahoru údolím v podobě široké ulice. Uprostřed ulicové zástavby města protékal Jáchymovský potok a renesanční domy stávaly podle archeologických nálezů zasypaných sklepů ještě na jeho březích, tzn. uprostřed dnešního širokého zeleného pásu. V roce 1544 uvádí nařízení hraběte Šlika vykoupit a zbořit 14 domů po obou stranách potoka v jakémisi pokusu o asanaci a úpravu městského prostoru (pro nebezpečí ohně a povodně).¹²

Zřejmě v souvislosti s městskými právy (1520) bylo na horním konci údolí, kam zástavba plynule stoupala, vyměřeno velké obdélné náměstí, jehož šířku limitovala údolní poloha.¹³ Z náměstí vycházely koutové ulice, které sledovaly již dříve vyvinuté dálkové komunikace - severní na Wintersgrün (pozdější Boží Dar), Annaberg a Geyer, východní na Český Wiesenthal (Loučnou) a dále na Annaberg a Geyer, a západní do Schwarzenberku vedoucí přes Zlatý kopec. O tom, že bylo náměstí založeno cíleně se záměrem zdokonalení urbanistické struktury města, a nikoliv na zelené louce, svědčí archeologické nálezy pozůstatků zástavby přímo na ploše náměstí. Nalezené základy domu s destruovanou klenbou suterénu prokazují, že i zde před vytyčením náměstí, stály domy.¹⁴ Kolem nového náměstí byly rozprostřeny ty nejvýznamnější stavby a reprezentativní objekty městské obce. V roce 1531 zde zakoupili představitelé města od Jeronýma Šlika jeho dům, který nechali upravit na novou radnici. V letech 1534-1536 byla v jejím sousedství přestavěna původně šlikovská mincovna na Královskou mincovnu a v letech 1534-1540 byl nad radnicí vybudován kostel sv. Jáchyma. Stejně tak, jako v řadě jiných případů, stál kostel na ploše náměstí, na "obecním" a uzavíral jeho horní část. V roce 1535 získala městská rada dům od Lorenze Šlika, který přestavěla na známou latinskou školu. Výstavbou těchto nákladných budov se přirozeně přesunulo centrum města z prostoru kolem Chlebného trhu do jeho horní části, kde vzniklo nové centrum společenského a hospodářského života Jáchymova. Město, sevřené z obou stran strmými svahy, nebylo opevněno, pouze dole z jihu a nahoře od severu bylo uzavřeno zdí se střílnami a městskými branami. Nad městem byl vybudován hrad (nazvaný stejně jako ve Freibergu Freudenstein) pro ochranu horního úřadu.

Město bylo, podobně jako většina českých středověkých měst, rozděleno do čtyř čtvrtí. Podle čtvrtí se při nebezpečí shromažďovala městská domobrana a také se vhodněji vybíraly daně. Podélně rozděloval město Jáchymovský potok, protékající středem údolí. V dolní části údolí, na západní straně se nacházel Pfaffenberg, který sahal až k dnešnímu domu čp. 18, k domu čp. 265

¹² SCHMIDT, Richard: Topographie, s. 45.

¹³ Srov.: KUČA, Karel: Krušnohorská města, jejich zakládání a urbanismus. In: Bohatství historického stavebního vývoje Krušnohoří, Locket 2011, s. 9; HANZLÍK, Jan: Město a jeho koncept. In: Karel, Tomáš - Kratochvílová, Alžběta (ed.): Proměny montánní krajiny. Historické sídelní a montánní struktury Krušnohoří, Locket 2013, s. 71-81.

¹⁴ VOLF, Martin: Záchraný archeologický výzkum Jáchymov - Revitalizace Náměstí Republiky, prostranství u kostela sv. Jáchyma. Nálezová zpráva 2016 (uloženo v Archivu ÚAPPSZČ Most, čj. 1177/16).

sahal na východní straně Untertürkner, nad ním v horní části údolí ležel Obertürkner a přes údolí na západní straně Schottenberg.¹⁵

Již ve 20. letech 16. století nahrazovaly dřevěnou zástavbu postupně výstavné zděné domy s poměrně jednotným půdorysem. Byly dílem městských stavebních hutí, které do tohoto prostředí přinesly vzory tehdejší vyspělé městské architektury. Nejvýznamnější domy se nacházejí právě podél horního úseku náměstí Republiky, původně Oberthal (Schottenberg, Obertürken). V rychlém tempu zde vznikaly honosné patricijské a nákladnické domy skvostně vybavené v duchu saské pozdní gotiky a saské renesance. Dodnes nese zdejší zástavba výrazné výtvarné znaky saského kulturního okruhu.

V době největší konjunktury ve 30.–40. letech 16. století byly zastavěny vrstevnicově i přilehlé svahy a počet domů byl zhruba o polovinu vyšší než dnes. Odhaduje se, že v roce 1520 žilo ve městě 5.000 obyvatel, v roce 1524 již 11.000, v době smrti Štěpána Šlika v roce 1526 mělo město téměř 15.000 obyvatel a v roce 1528 již dosáhlo 16.000 obyvatel. Do roku 1530 se městská aglomerace rozšířila na 80 hektarů a hustota obyvatelstva v něm vzrostla na 225 osob. V roce 1533 měl Jáchymov dokonce 18.000 obyvatel a 1.200 domů, a stal se tak po sídelním městě Praze druhým nejlidnatějším městem v Čechách a jedním z nejlidnatějších měst ve střední Evropě vůbec. Pro srovnání měla tehdy Praha přibližně 50 000 obyvatel, Vídeň 30 000, Norimberk 40 000, Cheb 15 000, Olomouc, Kutná Hora a Jihlava kolem 7 000, Drážďany 6 500, saský Cvikov (Zwickau) 7 000 - 8 000, Plzeň 3 300 a dnešní krajské město Karlovy Vary 600 obyvatel. Hustotou obyvatelstva se Jáchymovu vyrovnal jen Freiberg. Kutná Hora měla asi 950 domů, v Jihlavě bylo kolem 750 domů a v hlavním městě Praze asi 3300 domů.¹⁶ Město Jáchymov se tak stalo na čas centrem dolování stříbra v celé Evropě.

Doba největšího rozmachu však netrvala dlouho, těžba začala upadat už v 1. polovině 16. století. Ještě v roce 1538 postihl Jáchymov první velký požár. Do konce 16. století došlo k vyčerpání ložisek stříbra. V roce 1601 už v Jáchymově stálo jen asi 500 domů. Úpadek města dovršila třicetiletá válka a odchod velké části obyvatelstva protestantského vyznání do Sask.

Následující století již nepřineslo závažnější změnu v urbanismu a obrazu města. Řada domů dostala barokní úpravy svých fasád s doplněním nových článků, většinou nových okenních šambrán s typickými uchy a kapkami, portály získaly doplňky zalamovaných či trojlaločných říms. Pozdní baroko a rokoko se uplatnilo v malebných kompozicích fasád s doplňováním

¹⁵ Archiv dr. Jana Urbana, Městský úřad v Jáchymově.

¹⁶ LORENZ, Hans: Bilder, s. 35-36; JANČÁREK, Petr: Města českého Krušnohoří v předbělohorské době. Severočeské nakladatelství. Ústí nad Labem. 1971, s. 56-57; MAJER, Jiří: Hornictví v jáchymovském revíru v 16. století, jeho význam a ohlas, In: Sächsisch-böhmische Beziehungen im 16. Jahrhundert / Sasko-české vztahy v 16. století, 6. Agricola-Gespräch Wissenschaftliche Konferenz, Jáchymov 2000, Chemnitz 2001, s. 198.

pilastrových řádů. Rysy pozdního baroka přetrvaly v obraze města až do poloviny 19. století. Vývoj města byl pak ještě postižen v roce 1782 velkým požárem, který zničil 42 domů a poškodil i samotnou radnici s mincovnou. Poté se jednotlivé poškozené objekty upravovaly již ve stylu klasicistním. Základní představu o zástavbě Jáchymova poskytuje panoramatický pohled na město z let 1780 – 1820.

K novému rozkvětu města v 19. století vedla výroba uranových barev. Nejcennější surovinou se stal smolinec, ze kterého se připravoval uranit, který barvil sklo na zeleno a na žluto. V roce 1854 byla založena v dolní části údolí, na místě dávné renesanční hutě, státní továrna na výrobu uranových barev (dnes se zde rozprostírá lázeňský park před vyšetřovacím ústavem). V roce 1860 byla na východní straně dolní části údolí otevřena státní tabáková továrna. Ve druhé polovině 19. století tak prožíval Jáchymov své druhé „zlaté“ období.

Dobu nové prosperity ovšem náhle přerval velký požár, který město zachvátil 31. března 1873. Zničeno bylo na 400 domů včetně hlavního chrámu sv. Jáchyma s jeho uměleckými poklady. Značné množství bohatých patricijských domů a jejich interiérů zachránila silná izolační vrstva jílovité mazanice v podkroví, přes kterou se požár nerozšířil z krovu do patra. Jsou tak zachovány v neuvěřitelně intaktním stavu včetně dřevěných trámových stropů v patrech, přestože kresby i autentické záběry na město po požáru ukazují jen zničené střechy s němě trčícími komíny. Obraz z kresby G. E. Laube takto (překlad z němčiny): *„Zuhelmatělé trčí holé krokve do vzduchu, hrůza se dívá z okenních otvorů a popraskaných tabulek, kouřem zčernalá zejí domovní vrata zpustlá na zpusťovaných ulicích. Sotva jeden zůstal ušetřen.“*

Stavební proměny města po velkém požáru se projeví zejména úpravami fasád a střech. Řada domů byla snížena a dříve strmé střechy nahradily střechy nižší s jednoduššími vaznicovými krovky. Nejcharakterističtější prvkem této změny jsou půdní nadezdívky s větracími okénky podkroví. Architektonická forma již přijímala nastupující historizující slohy, v prvé řadě neogotiku s windsorskými římsami a neorenesanci. Přestože, tvář města byla do určité míry zastřena novými úpravami, zůstávaly vnitřní dispozice jáchymovských domů stejné. Město se také začíná doplňovat novými stavbami a znovu žít. Veřejná prostranství nabývaly krajinářských úprav. Podlouhlé náměstí bylo rozdělené několika řadami kaštanové aleje, horní náměstí mezi mincovnou a kostelem sv. Jáchyma protkala síť nepravidelných cestiček v parkové úpravě. Jáchymov byl tehdy okresním městem. K roku 1891 se uvádělo 567 obydlených domů s 5 336 obyvateli. Kromě okresního hejtmanství tu měla sídlo horní a hutní správa, okresní soud, notářství, lesní úřad a pochopitelně četnictvo, finanční stráž aj. Ve městě bylo na třicet koloniálních obchodů s potravinami, dvě desítky restaurací a hostinců, desítky krejčíků a

obuvníků, pekařství, řeznictví, truhlářství, povoznictví atd.¹⁷ Aglomerace se v tu dobu začala rozrůstat ale především ve své dolní části. V roce 1896 zde bylo otevřeno nádraží na nově vybudované železniční trati Jáchymov – Ostrov (nádraží sloužilo až do roku 1957). Spodní část Jáchymova zvaná Unterthal tak notně ožila.

Roku 1864 vytryskl na dole Svornost pramen, který dodnes stojí u základu nového rozkvětu a světového významu města Jáchymova. Roku 1898 použili manželé Curieovi odpad z výroby barev ke svým výzkumům a učinili velkolepý objev polonia a radia. V roce 1909 se ze zbytků uranových barev začalo vyrábět radium. Prokázání radioaktivity jáchymovské důlní vody roku 1905 pak dalo podnět k myšlenkám o léčebných účincích pramenů. Hned v následujícím roce (1906) byly založeny první radonové lázně na světě. Léčivé účinky jáchymovských důlních vod při onemocnění pohybového ústrojí přeměnily Jáchymov v lázeňské město světového významu. Část města poblíž nádraží a továrny na uranové barvy se tak počala měnit v lázeňskou čtvrť.

Po skončení první světové války, ve dvacátých letech 20. století, přistoupilo město Jáchymov k iniciování výstavby sociálního bydlení. Vzhledem ke konfiguraci terénu se zástavba města plynule rozšiřovala v dolní části města do vyšších poloh, strání nad historickou zástavbou. Tragické období zasáhlo Jáchymov po skončení druhé světové války, kdy nastal obrovský rozmach těžby uranu, na níž se z velké části podíleli vězni komunistických koncentračních táborů. Celý prostor intenzivní těžby Jáchymovských dolů byl prohlášen za přísně tajný. V této době vrcholící studené války byla celá oblast bývalého okresu Jáchymov vyhlášena za uzavřenou zónu s režimem hraničního pásma. Těžba byla zastavena v roce 1964, poté Jáchymov trvale stagnoval. Po likvidaci Jáchymovských dolů však začala ještě větší devastace prázdných staveb, což mělo za následek jenom další demolice. Do opuštěných objektů se nastěhovali „nepřizpůsobiví“ obyvatelé města, kteří historický stavební fond města již naprosto zplundrovali a vyplenili. V tomto období je také nejvíce demolic hodnotných a jedinečných památek – např. dům mincmistra, stojící vedle mincovny, špitál vedle špitálního kostelíka, dům čp. 139 a řada dalších domů.¹⁸

Po změně systému byla v roce 1992 v Jáchymově vytyčena a vyhlášena městská památková zóna. Zchátralé domy byly postupně prodávány, staly se ovšem většinou předmětem spekulací s vidinou rychlého návratu zisku - a tak bez jakéhokoli zásahu a opravy chátraly dál. Dílo své zkázy poté dokončovali zloději rozkrádáním krytin a dřevěných konstrukcí. To vše vedlo k současnému stavu většiny zdejších památek, který je více než tristní.

¹⁷ JEŽEK, O.: Z historie Jáchymova ... s. 29.

¹⁸ Lubomír Zeman, Alžběta Kratochvílová: Stavební vývoj města Jáchymov ve 20. století. In: Pinerová Klára (ed.), Jáchymov - jeviště bouřlivého století, Praha 2018, 33-42.

I. 3. DĚJINY OBJEKTU

Sledovaný dům se nachází v horní části města jihozápadně od kostela a spadal do západně ležící čtvrti *Schottenberg* (stejně jako radnice a mincovna). Číslování domů bylo v českém království zavedeno v roce 1771, většina měst však byla počátkem 19. století přečíslována. V Jáchymově došlo k přečíslování domů dokonce dvakrát.

Kdy byl sledovaný objekt postaven, nelze z pramenů zjistit. Podle utváření architektonických článků, vstupního portálu a ostění sdružených oken se zdá, že byl postaven již v první fázi rozšiřování městské zástavby z Chlebného trhu (náměstí Na Slovanech) směrem vzhůru podél Jáchymovského potoka, tzn. kolem roku 1520. Velmi pravděpodobné tak je, že spolu s ostatními domy horní části města vyhořel při městském požáru v roce 1538. Tehdy vznikl požár v mincovně a vyhořela nejen mincovna s radnicí, ale i 18 měšťanských domů.¹⁹ Zřejmě poté proběhla jeho přestavba v renesančním slohu. Tomu by mohl nasvědčovat tvar kleneb v přízemí s vytaženými hřebínky, opatřených skvostnou renesanční výmalbou, jako i důmyslně vedená klenba schodiště do patra s hvězdicovým obrazcem, které lze datovat přibližně do poloviny 16. století. Stejně tak i řezané záklopové stropy s bohatě profilovanými stropními trámy, doplněné o profilovaný přístěnný obvodový lem, je možné časově zařadit do období první poloviny 16. století. Tyto stavební formy tak mohly být vytvořeny patrně právě díky úpravám domu poškozeného požárem roku 1538.

Ve 30. a 40. letech 16. století panoval v Jáchymově čilý stavební ruch. Z této doby jsou známa i jména některých představitelů stavebních profesí, kteří byli v Jáchymově činní. Nejvýznamnějším z nich byl Hans Kopp, který byl označován jako městský stavitel. Doloženo je především to, že vedl stavbu městského kostela, lze však počítat s jeho účastí i na jiných veřejných stavbách.²⁰

Na přelomu 16. a 17. století, kdy těžba již pozvolna upadala, nebylo již dostatek finančních prostředků na nákladnější přestavby a úpravy. Dům proto zůstal v původním stavu a stavební práce se omezily pouze na nutnou údržbu.

I přes špatnou hospodářskou situaci panující v Jáchymově v období po skončení třicetileté války, se v obraze města projevil i barokní sloh. V této době došlo i k určitým, byť drobným úpravám domu čp. 8, což dosvědčují nástěnné malby na fasádě s iluzivní kordonovou římsou navazující na vstupní portál.

¹⁹ ANM Praha, Rkp, i.č. 1210, f. 126

²⁰ Lorenz, Hans: Bilder aus Alt-Joachimsthal, Skt. Joachimstal 1925, s. 210-211

1782

Při dalším požáru města z 23. července 1782 mohl být dům čp. 8 rovněž zasažen, čemuž by mohly nasvědčovat konstrukce datovatelné na přelom 18. a 19. století. Zřejmě tehdy byly původní dřevěné trámové stropy zakryty podle protipožárních předpisů omítanými podhledy, opatřenými dobovou klasicizující nástropní výmalbou. V této době také byly zrušeny otevřené dymníky v kuchyních a dozděny tahové komíny. V patře byla namísto otevřeného ústí dymníku vyzděna placková cihelná klenba. Dům čp. 8 upravený po zmíněném požáru zachycuje výše uvedený panoramatický pohled na město z let 1780 – 1820.

1873

Za velikého požáru města 31. března 1873 domu shořela střecha, ale do vnitřních prostor plameny nepronikly. Svědčí o tom právě zachovalé trámové stropy. Jádru domu bylo uchráněno díky použití dobových protipožárních prvků – jednalo se o omazání dřevěných konstrukcí silnou vrstvou mazaniny a také použitím cihlových tvarovek (půdovky) na půdě domu. Při následných úpravách domu byla původní renesanční korunní římsa nahrazena novou.

Dům byl samozřejmě postižen velkým požárem v roce 1873. Za velikého požáru města 31. března 1873 domu shořela střecha, ale do vnitřních prostor plameny nepronikly. Svědčí o tom právě zachovalé trámové stropy. Jádru domu bylo uchráněno díky použití dobových protipožárních prvků – jednalo se o omazání dřevěných konstrukcí silnou vrstvou mazaniny.

Poškozený dům byl posléze znovu opraven s vybudováním nové střechy, která sice zůstala sedlová, ale nebyla již tak strmá, jako původní renesanční střecha (původní rovina střechy je patrná v půdním prostoru). Ze strany uličního i dvorního průčelí byla přizděna půdní nadezdívka s opětovným použitím původního lomového kamene, která byla vylehčena sestavou drobných čtvercových nik. Nový krov byl proveden klasické hambalkové soustavy s ležatými stolicemi, po nichž se ve zděné půdní nadezdívce dosud dochovaly otisky.

1890

Na plánu z roku 1890 je zachycena úprava v interiéru, kde byly v přízemí i v patře do původně velkých místností vestavěny hrázděné příčky a zřízeny dva pokoje. Horní síň v patře byla rovněž předělena a u uličního průčelí vznikl další pokoj. Spíž (komora) vedle původně černé kuchyně v přízemí byla rozšířena směrem do dvora a na ni pak navázaly dvě stáje. Horní patra byla provedena z hrázděného zdiva s cihelnými výplněmi. Naproti, na severní straně dvora, byla situována chodba, přístupná dřevěnou pavlačí, obsahující v přízemí tři záchody a v patře sloužící pro vstup do dvorního objektu, pod nímž se nacházel sklep tesaný ve skále.

Objekt si přes tyto úpravy stále podržel svůj renesanční charakter vnějšího pláště i vnitřní dispozice. V roce 1913 byl dům popsán v soupisu památek R. Schmidta takto: „Nad polokruhovým, pozdně goticky profilovaným portálem silně vyložené, listovými konsolami a bočními lištami rámu nesené zastřešení; pod tím dva pozdně gotické, pravoúhlé světlíky, dělené poloválcovým dříkem. V I. patře čtyři dvojice okenní, s původními ostěními a lavičnými římsami.“²¹

Portál domu je zmiňován také v knize o portálech jáchymovských domů, vydané v roce 1935, textové údaje jsou však převzaty ze Schmidtova soupisu památek.²²

1920

Úprava objektu provedená kolem roku 1890 vyhovovala a dům již nebyl stavebně dále pozměňován. Někdy ve 20. letech byla sdružená okna v jižním traktu v přízemí upravena na obchodní výkladec se vstupem, kde měl svůj koloniál Hugo Reitzner. Krámský výkladec v severním traktu byl nahrazen obdélným vstupem s dvoukřídlými vraty.

1940

Až v roce 1940 byl vypracován projekt se záměrem modernizace obvodového pláště, který však nebyl vzhledem k válečným událostem realizován. Podle plánu mělo dojít k vyjmutí vstupního portálu a jeho nahrazení jednoduchým obdélným vstupem. Pro vestavovaný byt do podkroví měly být v půdní nadezdívce otevřeny slepé niky a upraveny na malá půdní okénka. Původně černá kuchyň v přízemí měla být přeměněna na kabinet a namísto spíže (komory) u černé kuchyně v patře, měla být provedena nová kuchyně. V prostoru stájí v jižním dvorním přístavku měla být zřízena prádelna.

1981

V roce 1981 vypukl požár v sousedním domě čp. 9, a poté plameny přeskočily přes soutku na střechu domu čp. 8, která následně shořela. Ačkoliv byla postavena nouzová střecha pokrytá vláknocementovými šablonami, k následné rekonstrukci nedošlo a budova od té doby chátrala. Chátrání bylo umocněno i tím, že zloději kovů odcizili kovové kryty střešních výlezů a posléze i celou krytinu, a do budovy volně zatékalo.

²¹ Schmidt, Richard: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese jáchymovském, Praha 1913, s. 96-

²² Horna, Richard: Portály soukromých domů v Jáchymově, Bratislava 1935, s. 25, obr. 9

I. 4. PRAMENY, PLÁNY, LITERATURA

PRAMENY

Národní archiv Praha (NA Praha)

Josefský katastr (JK)

i.č. 4707

Stabilní katastr (SK)

i.č. 5783, sign. Loketsko 151

Stará manipulace (SM)

sign. J 8/9, kt. 954

sign. J 29/23, kt. 1048

Vrchní horní úřad Jáchymov (VHÚ Jáchymov)

i.č. 605 repertář 1550-1714, č.kn. 605

Státní okresní archiv Karlovy Vary (SOkA Karlovy Vary)

Archiv města Jáchymov (AM Jáchymov)

sign. OS Jáchymov 6 Lenní kniha pro domy a dvory 1538-1615

sign. OS Jáchymov 31 Theilungsbuch I 1786-1835

sign. OS Jáchymov 42 Theilungsbuch Nro 4 1850-1884

sign. OS Jáchymov 70 Schottenberger Lehenbuch N 1 1538-1767

sign. OS Jáchymov 71 Schottenberger Lehenbuch N 2 1768-1848

sign. OS Jáchymov 72 Schottenberger Lehenbuch N 3 1848-1884

Farní úřad Jáchymov (FÚ Jáchymov)

Farní kronika 1836-1928

Archiv Národního muzea Praha (ANM Praha)

Sbírka rukopisů (Rkp)

i.č. 1210

Městský úřad Jáchymov, Stavební úřad (MěÚ Jáchymov, SÚ)

složka domů č.p. 72 a 73, Jáchymov

PLÁNY

A. Celkové a katastrální

1842: Císařský povinný otisk stabilního katastru, 1:2880 [Ústřední archiv zeměměřictví a katastru, sign. 2735]

1893-1915: Tzv. vyřazená katastrální mapa, 1:2880 [ÚAZK Praha, sign. 2735 1893-1915]

B. Plány objektu

1890: Městský úřad Jáchymov, Stavební úřad, archiv, složka Jáchymov čp. 8

1940: Městský úřad Jáchymov, Stavební úřad, archiv, složka Jáchymov čp. 8

1950: Městský úřad Jáchymov, Stavební úřad, archiv, složka Jáchymov čp. 8

IKONOGRAFIE

1780-1820: Pohled na Jáchymov, západní strana, východní strana, dolní část města, kolorovaná kresba [originál nezvěstný, publ. in: Schmidt, Richard: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Jáchymovském, Praha 1913; Lorenz Hans: Bilder aus Alt-Joachimsthal, Skt. Joachimsthal 1925, Tafel 17]

1873: Pohled na Jáchymov po požáru od JZ, fotografie [Muzeum Karlovy Vary]

1873: Pohled na Jáchymov po požáru od SV, kresba [Muzeum Karlovy Vary]

1935: Portál domu, fotografie [Horna, Richard, Portály soukromých domů v Jáchymově, Bratislava 1935, obr. 9]

1975: Pohled na dům od severovýchodu, fotografie Č. Šíla [Národní památkový ústav, ústřední pracoviště Praha, Sběrka fotografické dokumentace, č. neg. N 118269]

1975: Detail supraporty, fotografie Č. Šíla [Národní památkový ústav, ústřední pracoviště Praha, Sběrka fotografické dokumentace, č. neg. N 118269A]

1975: Průhled vstupní síní, fotografie Č. Šíla [Národní památkový ústav, ústřední pracoviště Praha, Sběrka fotografické dokumentace, č. neg. N 118270]

LITERATURA

Burachovič, Stanislav: Jáchymov v zrcadle času, Karlovy Vary 2007

Horna, Richard: Portály soukromých domů v Jáchymově, Bratislava 1935

Jáchymov, architektonická perla Krušnohoří, Karlovy Vary 2009

Kreuzinger, Rudolf: St. Joachimstal, St. Joachimstal 1912

Kuča, Karel: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, II. díl, Praha 1997

Laube, Gustav: Aus der Vergangenheit Joachimsthals, Prag 1873

Lorenz, Hans: Bilder aus Alt-Joachimsthal, Skt. Joachimstal 1925

Schmidt, Richard: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Jáchymovském, Praha 1913

Rada, Oldřich 1955: Pozdně gotický dům v Jáchymově, in: Zprávy památkové péče, roč. 18.

Radová-Štiková, Milada 2002: K některým projevům saské architektury z období pozdní gotiky až renesance, In: Průzkumy památek 9, s. 114 – 125.

Zeman, Lubomír 2004: Patricijské domy v Jáchymově. Nová zjištění, in: Dějiny staveb 5, s. 147- 153.

Knoflíček, Zdeněk. Stavebně historický průzkum, dům čp. 8 v Jáchymově, Památkový ateliér Plzeň, květen 1997

Drahotová, Renata: Záchranné restaurátorské práce na odhalené renesanční výzdobě v interiéru domu č.p. 8 v Jáchymově, 2003

Drahotová, Renata: Restaurátorský průzkum fasád průčelí a interiérů místností v průčelí 1. patra domu č.p. 8 v Jáchymově, 2004

Lubomír Zeman. Panské domy v horních městech. In: Proměny montánní krajiny: historické sídelní a montánní struktury Krušnohoří, Loket 2013, s. 102-111

I. 5. POPIS OBJEKTU

Jedná se o renesanční dům nacházející se na území, které má určující charakter pro městskou památkovou zónu Jáchymov. Je umístěn v levé uliční frontě při pohledu zespodu náměstí směrem ke kostelu. Objekt má dvě nadzemní podlaží a do náměstí je orientovaný okapovou stranou.

Popis a rozbor průčelí

Východní hlavní průčelí

Východní průčelí je hlavní, orientované směrem do náměstí. Prolomeno je čtyřmi osami sdružených oken. Ve třetí ose zleva je umístěn hlavní vstup do objektu. Střecha domu je sedlová krytá vláknocementovými šablonami o velikosti 40 x 40 cm v šedočerné barvě kladenými nakoso.

Renesanční kamenný portál nese ještě pozdně gotické prvky, podle kterých lze datovat vznik domu do doby založení města v letech 1515-1516. Tento portál patří k nejstarším v Jáchymově a má velmi vysokou historickou a umělecko – řemeslnou hodnotu.²³ Portál má půlkruhově zaklenutý vstupní otvor lemovaný dvěma pruty. Na bocích jsou dva pilířky, na které dosedá profilovaná nadpražní římsa, podepřená v ploše šesti římsovými konzolami. Nad obloukem jsou dva malé obdélné světlíky v profilovaném zalomeném ostění děleným půlválcovým sloupkem. Do světlíku je vložena provlékaná mříž

Je opatřen renesančním portálem s pozdně gotickými prvky. Vlastní dveřní otvor je půlkruhově zaklenut a orámován bohatě profilovaným ostěním. Nad ním spočívá dvojice menších oken – světlíků, jejichž výplně tvoří kované provlékané mříže. Světlík je orámován prutem. Celý portál je lemován dvojicí bohatě profilovaných polosloupů, na něž dosedá profilovaná římsa, která jej zastřešuje. Římsa je navíc podpírána šesti konzolami.

Okenní otvory v přízemí jsou novodobě upraveny. V pravé krajní ose byl okenní otvor zřízen dodatečně, původně zde byl také portál obchodního krámského výkladce. Jeho fragmenty jsou patrné po odpadnutí části omítek v těchto místech. Okenní otvory v druhém nadzemním patře mají zachované původní raně renesanční pravoúhlé profilované ostění s přetínavými pruty. Korunní římsa byla upravována po velkém požáru roku 1873. V letech 2003 a 2004 byl prováděn restaurátorský průzkum fasády, který zjistil velkou míru dochování původních omítek.

Levé boční štítové průčelí orientované do přilehlé soutky je opatřeno pravděpodobně původním malým půlkruhově zaklenutým okénkem a novodobým sdruženým oknem.

²³ Téměř shodný portál byl osazen na demolovaném domě mincmistra čp. 38. Nyní je tento portál umístěný v lapidáriu Královské mincovny.

Dvorní, západní průčelí

Dvorní fasáda je poznamenána novějšími zásahy při stavbě dvorních přístaveb. Původní jsou zajiště čtyři střední otvory (1. NP – levý dveřní otvor se segmentovým záklenkem, pravý pravoúhlý okenní otvor, 2. NP – dva pravoúhlé okenní otvory) a malý obdélný okenní otvor s kovanou mříží do sklepa/komory pod schodištěm a malé obdélné okénko na podestě schodiště také s kovanou mříží. Pravé boční štítové průčelí přímo navazuje na sousední objekt čp. 7.

Dvorní dům byl s hlavní budovou spojen bočními křídly s hrázděným patrem. Tato součást stavby ale podlehlá samovolné destrukci a ze zadní budovy je dnes dochováno pouze sklepní přízemí zaklenuté valenou klenbou.

Rozbor dispozice

K orientaci v prostoru slouží číslování prostorů, které je zaneseno do analytických výkresů v příloze.

Dispozice zvýšeného přízemí domu

Dispozičně se jedná o hloubkový trojtrakt a příčný dvojtrakt s tím, že prostřední hloubkový trojtrakt tvoří průchod na dvůr, centrální komunikační prostora objektu, tj. síň, zaklenutá křížovými klenbami (valená klenba se styčnými výsečemi), s vytaženými hřebínky (1.2). Na hranách klenby se dochovaly malby s girlandami ovoce, které přechází i na svislé zdi.

Krajní severní hloubkový trakt je široký na jednu okenní osu a zaklenutý dvěma poli valené klenby se styčnými výsečemi (1.1)

Jižní trakt v šířce dvou os sdružených oken (1.3) je plochostropý. Vložená příčka dispozici rozčlenila na dvě místnosti. Pod sníženým rákosovým a omítaným podhledem se zachoval dřevěný trámový záklopový strop s bohatě profilovanými stropními trámy a přístěnným obvodovým lemem obdobné profilace.

Dvorní trakt pak tvořila dymníková kuchyně (1.4), spojená s vedlejší komorou – spíží (horní kvelb 1.5), z níž se dále vstupovalo na dvůr a jižního dvorního křídla.

Ze zadní části síně stoupá vertikální komunikace schodiště do patra. Vzhledem k tomu, že dům není podsklepený, a jako drobný sklípek sloužil prostor pod schodištěm, zaklenutý valenou klenbou. Vřetenové schodiště je zaklenuto hřebínkovou klenbou a na plné vřetenové zdi je vysazené tesané kamenné madlo.

Dispozice patra

Patro je opět tvořeno třemi trakty a dvěma šířkovými trakty s tím, že trakt orientovaný směrem do ulice je širší než dvorní trakt. Střední trakt tvoří opět jako v přízemí síň, která byla původně plochostropá a delší, dosahovala až k přednímu uličnímu průčelí. V přední části byla vložением příčky vydělena samostatná místnost (2.2). V horní síni se objevila nad vstupem do přilehlé dymníkové kuchyně malba kohouta a pod stropem dokonalé iluzivní vlysy s vejcovcem doplněné hlavami lvů. Na stěně se odkryla malba postavy v nadživotní velikosti – zřejmě kupce či prospektora důlních prací s plným měšcem peněz.

Severní trakt tvoří místnost na šířku jedné okenní osy, která byla původně plochostropá (2.1). Na stěnách se zde odhalily nástěnné šablonové malby.

Jižní trakt tvoří jedna velká místnost (2.3), která je zastropena dřevěným trámovým záklopovým stropem shodného provedení jako v přízemí – s bohatě profilovanými stropními trámy a profilovanými obvodovými lemy. Na jižní straně vynáší stropní konstrukci arkáda s konzolou. Pod trámovým stropem dochovala výmalba s rostlinnými motivy. Na stěně u vstupu z horní síně se odhalila část nástěnné malby českého královského znaku.

Z velké místnosti byl původně veden průchod do přilehlé kuchyně ve dvorním traktu (2.4), která byla otevřena směrem do dvora velkým obdélným oknem. Část průchodu u okna je zaklenuta křížovou klenbou z lomového kamene a část u vnitřní zdi cihelnou plackovou klenbou. Z kuchyně je pak přístupná vedlejší prostora komory – spíže (2.5), zaklenutá křížovou klenbou z lomového kamene. Ta byla přístupná i z velké místnosti portálkem, který byl dekorován malbou.

Dispozice podkroví

Z horní síně patra vede zděné vřetenové schodiště až do prostoru podkroví, opět zaklenuté hřebínkovou obkročnou klenbou a opatřené tesaným madlem.

Podkroví je od požáru z roku 1981 jedním velkým prostorem, dispoziční členění bytové jednotky bylo odstraněno. Na její existenci svědčí pouze omítaná část jižního štítu. V částech štítu, kde již omítka opadala, je čitelný tvar staršího štítu vyzděného z lomového kamene, který byl dozděn do současného stavu pomocí smíšeného a cihelného zdiva. Krov vaznicové soustavy se stojatými stolicemi.

Dvorní křídla a zadní objekt

K obytnému přednímu domu náležel zadní dům v dvorní části, v přízemí sklenutý valenou klenbou. S předním domem byl spojen bočními dvorními křídly s hrázděným patrem a polopatrem. V současné době jsou zadní dům i obě boční křídla zřícená.

I. 6. STAVEBNÍ VÝVOJ V DATECH

Dům čp. 8 v Jáchymově pochází pravděpodobně již z první fáze výstavby horního města, z doby kolem roku 1520. Podle honosného vybavení interiéru je více než pravděpodobné, že dům vlastnil významný a bohatý majitel. Podle místní tradice je připisován Štěpánu Šlikovi.

Stavební regulaci se v Jáchymově velmi podrobně zabývala statuta města vydaná roku 1526. V čile se rozrůstajícím městě bylo třeba opatřit a přidělit stavební parcely, zajistit dostatek stavebního materiálu za přiměřené a stanovené ceny, zabezpečit správný postup stavebních prací, jejich posouzení a odborné provedení a přiměřené placení. Proto byl při ustanovení nové městské rady vždy jmenován městský mistr stavitel.²⁴ Ten dohlížel také na soukromé stavby. Z rozhodnutí městské rady dostal totiž zájemce o parcelu přidělený dvorec o rozloze 50 x 25 loktů, na kterém si mohl postavit domek.²⁵ Návrh na stavbu domu spolu s potvrzením o zápisu parcely do městské knihy předkládal nový majitel pozemku staviteli, který návrh posoudil (případně opravil a schválil), provedl vykolíkování půdorysu a natáhl stavební šňůry tak, aby nová budova nepoškozovala souseda. Teprve poté mohla být stavba zahájena. Statuta určovala i situování oken nového objektu. Ta měla být obrácena do ulice i do vlastního dvora. Před zahájením stavby musel mít každý stavebník vybudován odtok odpadní a dešťové vody ze svého pozemku tak, aby netekla do sousedova dvora nebo na ulici a nepoškozovala jí. Statuta stanovila i jednotnou cenu stavebních prací, aby nedocházelo k předražování a šizení.²⁶

Ve starší fázi vznikaly zřejmě nejprve provizorní dočasné menší objekty v zadní pozici parcel (podobně, jak to bylo zvykem u nově zakládaných měst ve formě zahloubených zadních komor). Byly to nadzemní či polozahloubené stavby, vyzděné z kamenného či smíšeného zdiva čtvercového nebo obdélného tvaru, u nichž mnohdy nacházíme i pozůstatky nálezných štol. Obytná provizoria vždy zabírala plochu podstatně menší, než byla rozloha parcely a v celkové dispozici domu jsou nápadná svou asymetrií i často masivnějšími konstrukcemi.

Zděné objekty již byly dílem městských stavebních hutí, které do tohoto prostředí přinesly vzory tehdejší vyspělé městské architektury. Stejně jako hornické obyvatelstvo pocházelo především ze Saska, tak i na stavbě budov ve městě pracovali zřejmě především saští stavitelé, kameníci a zedníci. V duchu saské pozdní gotiky byly opatřené náročnými architektonickými

²⁴ KUBÁTOVÁ, Ludmila - FILIP, Václav Vok -BOK, Václav: Statuta, s. 98.

²⁵ Loket je stará délková míra: 1 loket český, pražský = 59,14 cm, 1 loket freiberský = 42, 71 cm, 1 loket vídeňský = 77 cm.

²⁶ KUBÁTOVÁ, Ludmila - FILIP, Václav Vok -BOK, Václav: Statuta, s. 99-101.

články i skvostným vnitřním vybavením.²⁷ V Jáchymově tak můžeme nalézt ojedinělý a ucelený soubor vstupních portálů veřejných budov i patricijských domů. Zřetelně se v nich odráží vliv saské stavební produkce. Ze saského kulturního okruhu pronikají do Jáchymova i detaily dalších kamenických článků. Na sjezdu kameníků v saském Annabergu v roce 1518 za předsednictví Benedikta Rejta byl schválen dosavadní volný pohyb a činnost saských kameníků v zemích koruny české.²⁸

Uplatnění vznosných pozdně gotických architektonických forem i nových způsobů klenutí kolem roku 1520 dokládá i dům čp. 8. V polovině 20. let 16. století se již starý gotický míšeňský sloh začíná propojovat s novými prvky italské renesance. Charakteristické formy seversky zabarvené renesance jsou u nás známe pod pojem „saská renesance“. Výraznějším předělem mezi oběma výtvarnými styly – saskou pozdní gotikou a saskou renesancí byl v Jáchymově první velký požár, který horní město postihl v roce 1538. V té době dominující Jáchymov se svými vazbami na Sasko se stal významným centrem šíření saské renesance v českých zemích.

Kdo byl stavebníkem, ani kdo byl navrhujícím stavitelem, nelze říci. Ale podle vytříbené stavitelské formy a vznosné architektury se dá usuzovat, že jím musel být znalý odborník. Ve 30. a 40. letech 16. století panoval v Jáchymově čilý stavební ruch. Jednotlivé jáchymovské domy vykazují charakteristické dispozice s nákladnou výbavou. Nejnáročnější zděná forma jáchymovských měšťanských a patricijských domů je v českých zemích naprosto unikátní.²⁹ Uplatňovaly se nové typy edikulových kandelábrových portálů, bohatá výzdoba fasád i interiérů domů s výmalbou kleneb i malovanými a řezanými trámovými stropy. Tyto nové prvky se do záalpské Evropy šíří postupně ze severu Itálie, Lombardie a ve 20. letech 16. století převážily i v Sasku, odkud se dostávají i na českou stranu Krušných hor. Obliba těchto portálů kulminovala v Sasku ve 30. letech 16. století, v Jáchymově byly oblíbené v podstatě až do poloviny 16. století (v Sasku se používaly až do poloviny 17. století).³⁰ To vše svědčí o informovanosti zámožných stavebníků a také o množství stavebních řemeslníků, kteří mohli uspokojovat pohotově jejich nároky. Z této doby jsou známa jména některých představitelů stavebních profesí, kteří byli v Jáchymově činní. Nejvýznamnějším z nich byl Hans Kopp, označovaný jako městský stavitel, který vedl stavbu městského kostela. S jeho účastí lze však počítat i na jiných veřejných stavbách.

²⁷ VOLF, Martin: Záchraný archeologický výzkum Jáchymov - Svojsíkova stezka, opěrné zdi. Nálezová zpráva, 2016 (uloženo v Archivu ÚAPPSZČ Most, čj. 1179/16).

²⁸ RADOVÁ-ŠTIKOVÁ, Milada: K některým projevům saské architektury, s. 114–124.

²⁹ MUK, Jan – MACEK, Petr – MUKOVÁ, Jiřina: Jáchymov, stavebně historický průzkum, Praha 1985, s. 2 (rkp. uložen na NPÚ, ú.o.p. v Lokti).

³⁰ Blíže: HILDEBRAND, Arnold: Sächsische Renaissanceportale und die Bedeutung der hallischen Renaissance für Sachsen. In: Studien zur thüringisch-sächsischen Kunstgeschichte 2, Halle 1914; repr. HILDEBRAND Arnold: Sächsische Renaissanceportale: Bedeutung der hallischen Renaissance für Sachsen, 2014.

Dále zde byli činní zednický polír Valten Rudolf, Merten Sauer, či kamenický polír Brixius Müller. Honosné a nákladné kamenické prvky a články vznikaly pod vlivem Jörga z Bamberka a italských kameníků, např. Alberta Italicuse, působících při stavbě kostela sv. Jáchyma.³¹ Záplava portálů shodných forem v Sasku i českém Krušnohoří svědčí téměř o sériové kamenické výrobě. Paní docentka Milada Radová - Štiková proto poukazovala na možnost přímého importu hotových portálů zhotovených v saských kamenických dílnách, sestavitelných přímo na zvoleném místě povětšinou z devíti kusů.³² Když se od 20. let 16. století začaly v Sasku uplatňovat obloučkové štíty a římsy, našly záhy svou oblibu a uplatnění i v českém Krušnohoří.³³

Fasády byly dekorovány rozsáhlými iluzivními malbami, jak se ukázalo i při nedávných průzkumech radnice. Omítky jsou stejně jako v gotickém období jednovrstvé, sledující nerovnoměrné zdivo, ale jsou již kvalitnější s velkým obsahem vápenné složky, s vrchním bílým vápenným pačokem.

Rovněž zdivo období renesance v Jáchymově a blízkém okolí vykazuje zajímavé charakteristické znaky. Zdivo je vyskládáno z lomového kamene, většinou svoru, který je nalámán na poměrně úzké bloky zhruba 30 x 8 - 10 cm. Místní svory a skarny se dobře štípaly a vlivem důlní činnosti bylo dostatek materiálu. Díky nízkým profilům kamenů se lépe zdilo a vytvářela se tak charakteristická skladba - zdivo je vždy skládané pečlivě do rádků a provedeno na poměrně kvalitní maltu s velkou příměsí vápenné složky. Nepravidelné spáry mezi jednotlivými kameny byly vyplňovány drobným kamenivem, někdy i úlomky cihel. Zdivo z lomového kamene počítalo vždy s omítnutím. Charakteristickým prvkem renesančních staveb v Jáchymově bylo používání vynášecích oblouků v základovém i nadzemním zdivu, a to kvůli nestabilnímu podloží (například při dostavbě nové radnice ve 30.- 40. letech 16. století) a odlehčování bočních zdí domů formou lichých (slepých) arkád. Pro armování zdiva z lomového kamene, nebo pro zaklenutí prostorů, byly používány cihly. Renesanční cihly mají, oproti dříve používaným formátům (25 x 12 x 7,5 – 8 cm), charakteristický formát s nízkou tloušťkou o rozměrech 27,5 x 14 x 6 cm. Pro architektonické články byly používány tvarovky – se zalomením hran nebo s oblounem. Pro klenební žebra se zhotovovaly tvarovky s výžlabky, pruty a oblouny, či s pouhým okosením. Cihelna v Jáchymově se nacházela u silnice na Mariánskou (Sorg), dnes hájenka Cihelny (Ziegelhütte), poblíž Abertamské křižovatky.

O stavebních postupech nás v mnohém informuje i Požární řád svobodného města Jáchymova, vydaný roku 1539 nepochybně v reakci na první velký požár města v roce 1538. V něm se praví,

³¹ LORENZ, Hans: Bilder aus Alt-Joachimsthal, Skt. Joachimstal 1925, s. 210-211.

³² Srov. více RADOVÁ-ŠTIKOVÁ, Milada: K některým projevům saské architektury, s. 123-124.

³³ Srov: RADOVÁ-ŠTIKOVÁ, Milada: K některým projevům saské architektury (2002).

že: "Každý komín, zvláště u pekařů, kovářů, zámečnicků, hrnčírů, vinopalníků a jiných, kteří provozují své řemeslo s ohněm, má být z vnitřku i na venek ohozen a omítnut. Kdo však jsou movití, mají býti povinni stavět z kamene a komín jednoho každého má sahat tři lokte nad střechu. Hokynářům, některým krámařům a jiným, kteří by kvůli mrazu, k vaření nebo z jiné potřeby rozdělávali v krámcích oheň, z čehož by potom napříště mohla vzniknout velká škoda, má tímto býti zcela odstraněno a zakázáno. Hokynáři, krámaři ani jiní ve svých krámcích nemají vůbec žádný oheň používat. Nemá také zlatníkům, zámečníkům, klempířům, kovářům a jiným, kteří pro své řemeslo používají oheň, býti dovoleno provozovat řemeslo v dřevěných krámech, které nejsou opatřeny ohništi, jak je třeba." Pro provoz pekáren, kuchyní i lázní mají být ustanoveny kontrolní požární komise. A ty, když "zjistí závadu a nebezpečí ohně, radě předati a hospodáři naříditi závady v přijatelné době, kterou každému sdělí, odstraniti. A kde to pokládají za nutné, oheň zcela zakázat a uhasit, pokud závady nebudou odstraněny a znovu prohlédnuty. A kdo v tom bude shledán neochotný, vzpurný a zcela neposlušný, ten bude podle závažnosti svého přestupku přísně potrestán." Dále každý, kdo chce napříště stavět má: "štítý a přepážky dělat kamenné nebo jílové. A kde před tím byly přibity prkny, mají, pokud je to každému možné, býti odstraněny a udělány z kamene nebo jílu. K tomu má býti povinen jeden soused druhému podle polohy a uznání naší rady patřičně poskytnout pomoc a podporu." Všichni zámožní měšťané měli být povinni opatřit si požární nářadí. "Každý měšťan, který vaří (pivo), rovněž každý pekař, kovář a jiní, kteří provozují své řemeslo s ohněm a ti, kdo jsou zámožní, mají mít v domě kožená vědra, velkou stříkačku, dva malé požární háky, dva strhováky šindelů (ze střechy). Protože tavrny se svými budovami leží zčásti blízko domů, mají mít "dvě velké stříkačky, dvanáct kožených věder, čtyři požární háky a čtyři dlouhé žebříky." Žebříky, požární háky i kožená vědra měly být i u pivovaru v Údolí, na horách a také u kašen. Strážný na věži pak má ve dne v noci dobře dávat pozor na oheň. Při volání k ohni má potrubný se svými dělníky pilně přivést vodu co nejbližší k místu, kde hoří. Požární řád se v Jáchymově osvědčil tak, že k dalšímu velkému požáru města došlo až v roce 1782.³⁴

Obecné přijímání míšeňských stavebních forem, jež se staly znakem modernity politicky i nábožensky mocných vrstev v Českém království, se pochopitelně odrazily také v umění. Vzájemný vztah k Sasku se posiloval s prohlubující náboženskou reformací, která se právě tehdy v severozápadních Čechách šířila velmi rychle právě díky tomuto propojení. Zvláště Jáchymov se v této době stal významným centrem seversky zabarveného renesančního umění v Českém království. V horních městech nacházíme domy v městské zástavbě spíše v podobě provozních objektů, v nichž se zabezpečovaly zájmy šlechtických společníků těžařských bratrstev, nákladníků a úředníků z řad nižší šlechty.

³⁴ Feuer Ordnung der freyen Bergkstadt Sanct Joachimsthal, Zwickau 1529 (přeložil dr. Jan Urban, 1994, uloženo v Městské knihovně Jáchymov).

Na vyobrazení Jáchymova, kolorované perokresbě zástavby, zařazované zhruba do let 1780-1820, je sledovaný dům čp. 8 zachycen jako zděný jednopatrový, krytý sedlovou střechou orientovanou okapově ke komunikaci. Fasáda je zakreslena jako osmiosá se čtyřmi dvojicemi sdružených oken, obdélný vstup do domu ve druhé ose zprava. Lze tedy říci, že dům je zde zachycen poměrně věrně.³⁵

I. 7. SROVNÁVACÍ ANALÝZA

Kolem poloviny 16. století stála v bezprostředním centru Jáchymova většina domů poskytující v tu dobu nadprůměrný standart. Zástavbu tvořily převážně řadové, šířkově orientované domy o jednom, ale často i dvou patrech, s poměrně jednotným půdorysem. Na přední uliční dům zpravidla navazoval v dvorní části dům zadní.

Dispoziční koncept těchto šlechtických domů sledoval základní účel, který spočíval přednostně ve vytvoření kancelářského zázemí v horním městě, rezidenční prostory proto byly potlačeny. Svým vnějším výrazem se od běžné měšťanské zástavby zpravidla odlišovaly pouze větším důrazem na vizuální stránku, dávajíc na odiv honosnost a okázalost. Nenacházíme zde diferenciované obytné prostory s klasickým vyčleněním obytných jednotek pro muže a ženu, pro panstvo a služebnictvo, prostory pro obrazové galerie, kaple apod. Nacházíme zde naopak účelové rozčlenění objektu na provozní zázemí v přízemí či suterénu, reprezentativní piano nobile s kanceláři v prvním patře a obytné jednotky ve druhém patře. Pokud byl palác pouze jednopatrový, pak reprezentační funkce se v prvním patře propojovala s funkcí obytnou.

Na dvorní straně navazovaly na přední dům mohutné arkádové lodžie a chodby, zpřístupňující zadní domy a hospodářská křídla. Jáchymovské domy nejsou povětšinou podsklepené. Klasické sklepy proto nahrazovaly buď kvelby, nebo zahloubené prostory do svahu ve dvoře.

Příkladem obdobných domů může být **dům Jeronýma Šlika** je zapojen do jižní části dnešní radnice čp. 1. V organismu radnice je dosud zřetelný svou nižší hmotou i samostatnou valbovou střechou. Dům byl původně vystavěn mezi léty 1520-1528 Hansem Alpeckem a v roce 1531 jej zakoupila městská obec a zřídila v něm svou novou radnici. Dům musel být velmi honosným, což dokládá nalezené torzo malované omítky na fasádě prvního patra. Byly zde nalezeny nad okny iluzivní malby záclonové drapérie, sestávající ze dvou šedých soustředných linek, lemovaných dalšími světlými a oranžovo-červenými linkami a kruhovými body. Další nalezená torza iluzivní malby již ale byla nečitelná. Vzhledem k tomu, že další trakty budovy radnice tyto omítky

³⁵ Lorenz, Hans: Bilder aus Alt-Joachimsthal, Skt. Joachimsthal 1925, 17. Tafel. Bohužel se tento ikonografický pramen, měřící celkem 6 metrů, nedochoval v originále, ale pouze publikovaný značně zmenšený v dobové literatuře.

neobsahovaly, můžeme soudit, že se jednalo pravděpodobně o nejstarší omítkové vrstvy Šlikovského domu.³⁶ Šlikovský dům tak musel svým pestře malovaným průčelím vévodit celé horní části zástavby jáchymovského údolí.

Dalším panským domem v Jáchymově je **Rožmberský dům čp. 4**. Jednopatrový dům s mimořádně zachovaným renesančním jádrem pochází nepochybně z první etapy výstavby města z doby kolem roku 1516.³⁷ V roce 1588 zakoupil dům Vilém z Rožmberka.³⁸ Dům si zachoval svou původní renesanční dispozici, sestávající z pravého klenutého obchodního traktu, středního průjezdu na dvůr a kuchyňským traktem. Schodiště do patra zde bylo opatřeno hřebínkovou klenbou a tesaným madlem zábradlí. V obytné místnosti v patře se zachoval malovaný záklopový strop, který byl podle způsobu provedení i maleb datován do období první poloviny 16. století.³⁹ Profilace s plynulým výběhem na konci stropního trámu s trojicí výžlabků, o jednom středním mohutném oblounu doplněném dalšími dvěma oblouny tvořícími tak tři výrazné pruty, je pro Jáchymov typická. Stejně tak jako zbohacení stropu o profilovaný přístěnný obvodový lem, vybavený stejnou profilací jako trámy. V letech 2001-2002 byl strop pečlivě restaurován a prezentován in situ.

Do skupiny staveb úředních domů lze zařadit také jednu z nejvýznamnějších renesančních staveb v Jáchymově, **dům mincmistra čp. 38**, který však dnes již nestojí. Původně stál za Královskou mincovnou a uzavíral roh Hornického náměstí. Vznikl pravděpodobně brzy po dostavbě Královské mincovny z let 1534-1536. V průběhu 16. století byl využíván jako reprezentativní obydlí královských mincmistrů. Protože byl vyhrazen pro vynikajícího odborníka Ruprechta Pulachera, který vykonával v Jáchymově funkci mincmistra a výběrčího desátku v letech 1544-1563, lze usuzovat, že byl dům postaven kolem roku 1540. Jednopatrová budova byla zastřešena sedlovou střechou. K nároží na pravé straně se napojovalo kolmé křídlo ukončené polygonálně, které tvořilo výrazný rizalit uzavírající urbanistickou strukturu ulice a náměstí. Dům mincmistra byl původně spojen s Královskou mincovnou pavlačí. Uliční průčelí domu bylo prolomeno sedmi okenními osami, jednotlivé strany polygonálního rizalitu měly po jednom okenním otvoru. V jádře bylo průčelí raně renesanční s řadou původních architektonických článků. Zvláště cenným prvkem byl vstupní portál, svým slohovým projevem a provedením blízký portálu domu čp. 8. Portál byl vytvořen z dvaceti tesaných kusů pískovce. Vlastní vstupní otvor s

³⁶ ZEMAN, Lubomír: Operativní průzkumy radnice čp. 1 v Jáchymově. In: Bohatství historického stavebního vývoje Krušnohoří, Locket 2010, s. 59-64.

³⁷ ANDERLE, Jan: Jáchymovský dům čp. 4 v souvislosti s rožmberskou držbou. In: Bohatství historického stavebního vývoje Krušnohoří, Locket 2011, s. 65-70.

³⁸ ANDERLE, Jan – EBEL, Martin: Jáchymov čp. 4. Stavebně historický průzkum, Plzeň 1995 (rkp. uložen na NPÚ, ú.o.p. v Lokti).

³⁹ ZEMAN, Lubomír: Záchrana malovaného trámového stropu domu čp. 4 v Jáchymově. In: Jáchymov, architektonická perla Krušnohoří. Sborník příspěvků z konference, Jáchymov 2009, s. 72-73.

profilovanou archivoltou byl zarámován do pravoúhlé edikuly. Rám edikuly, profilovaný dvěma pruty se střední šikmou plochou, byl ukončen architrábovým systémem s bohatě profilovanou římsou vynášenou šesti profilovanými konzolkami. Ostění oken bylo tvořeno ze sedmi tesaných kusů s profilací pomocí trojice prutů. V přízemí byla ostění oken doplněna parapetní římsou s drobnými konzolkami, shodnými s konzolkami nové radnice. Přímě do ostění byly vetknuty mříže s pravoúhle provlékanými pruty. Na jednotlivých kusech ostění a říms byly vytesány kamenické značky dokládající autorství kamenického článku a sestavovací značky, podle kterých se jednotlivé články ve správné návaznosti k sobě sesazovaly.⁴⁰

V Jáchymově se také nachází větší množství patricijských domů nobilitovaných úředníků. Všechny vykazují vysokou míru reprezentativnosti jak svých exteriérů, tak i interiérů. Význační majitelé, nákladníci dolů, obchodníci a překupníci rud z velkých obchodních center Evropy, horní podnikatelé i úředníci z německých hornických center, se snažili demonstrovat svou prestiž a tím si zajistit i patřičnou sebe prezentaci v novém horním městě.⁴¹ Přepych a luxus dávají dosud najevo zejména náročné vstupní portály. Jeden z nejkrásnějších renesančních portálů pochází ze zbořeného domu **čp. 139**, který je dnes znovu osazen na domě čp. 145.⁴² Podle konstrukcí a umělecko-řemeslných detailů pocházel dům zřejmě z počátku 16. století. Portál je dokonce přiřazován do okruhu vedoucího stavby městského chrámu sv. Jáchyma, Hanse Koppla a kameníka Jörga z Bamberka.⁴³

Renesanční trámové stropy se v Jáchymově dochovaly kromě domu čp. 4 a objekt **lékárny čp. 131** i v **domě čp. 128** (Hotel Zur Stadt Wien, Modrá hvězda) na náměstí Republiky. Další trámové stropy jsou dosud v řadě případů ukryty pod novějšími podhledy, vzniklými v důsledku požárních předpisů v době Josefa II. a na jejich existenci upozorňují buď přístěnné konzolky, na kterých spočívaly obvodové trámy, nebo velmi nízký fabion nad okny.

Jednotný typologický koncept jáchymovského domu, jak poukázala Ing. arch. Milena Hauserová, CSc., vychází z funkce samotných domů, které nesloužily v řadě případů k obytným, ale spíše k reprezentačním účelům. Byly to honosné domy nákladníků, zahraničních bankovních domů a dalších věřitelů důlního podnikání. Byly to tedy jakési novodobé kancelářské prostory.⁴⁴ Otázkou zůstává, kde se v Jáchymově tak promyšlený dispoziční koncept vzal. Že by se vytvořil

⁴⁰ ZEMAN, Lubomír: Jáchymov, dům mincmistra čp. 38, zachované architektonické články. Nálezová zpráva operativní dokumentace, květen 2009 (rkp. uložen na NPÚ, ú.o.p. v Lokti).

⁴¹ Srov. blíže: KUBÁTOVÁ, Ludmila - FILIP, Václav Vok -BOK, Václav: Statuta, s. 18-20.

⁴² Portál z domu čp. 139 dlouho ležel rozebraný a složený v areálu Technických služeb města Jáchymova, až nynější majitel domu čp. 145 p. Jiří Kaucký se zasloužil jeho osazením na svůj dům o jeho záchranu a znovuzrození.

⁴³ Viz rukopis Dr. E. Bukolské, archiv NPÚ, ú.o.p. v Lokti – evidenční list odprohlášené kulturní památky.

⁴⁴ HAUSEROVÁ, Milena: Prostorové uspořádání jáchymovských domů. In: In: Zeman, Lubomír [Ed.]: Jáchymov. Architektonická perla Krušnohoří. Sborník příspěvků z konference. Loket, 2009, s. 46-47.

přímo zde, se vzhledem k chaotickému chvatu, ve kterém zdejší zástavba vznikala, zdá jako nepravděpodobné. První z možností zrodu je samozřejmě prostředí saských krušnohorských měst. Obdobná typologická schémata lze nalézt kupříkladu v Annabergu, Marienbergu nebo ve Schneebergu.⁴⁵ Další poznatky ovšem přicházely i z Itálie, kde se Šlikové snažili od roku 1437 získat panství Bassano, zprostředkovaně přes fuggerovské oblasti důlního podnikání v Tyrolsku, kolem města Schwaz a Hall. Stříbrné dolování na české straně Krušných hor navazovalo včetně mincovnictví, kromě vlastního Saska, i na tyto vzdálenější oblasti. Jakob Fugger, finančník a důlní podnikatel z Augšpurku, podporoval jak doly ve Schwazu, tak i v uherské Bánské Bystrici, Štiavnici, Kremnici (z počátku s kremnickým obchodníkem Hansem Thurzem), financoval dolování v Novém světě a finančně se podílel na důlní činnosti také v Jáchymově.

⁴⁵ ZEMAN, Lubomír - KRATOCHVÍLOVÁ, Alžběta: Dispozice a prostorové uspořádání městských domů v Jáchymově (v tisku).

I. 8. KULTURNĚ – HISTORICKÉ A PAMÁTKOVÉ HODNOCENÍ

Dům čp. 8 v Jáchymově je dokladem kultivované stavební kultury v rané fázi vzniku horního města proslaveného v celé Evropě. Stavební vývoj Jáchymova je dokladem jeho vzrůstající hospodářské síly i vlivu. Zdejší zděné domy byly dílem městských stavebních hutí, které do tohoto prostředí přinesly vzory tehdejší vyspělé městské architektury, především saského kulturního okruhu. Nejnáročnější zděná forma jáchymovských měšťanských a patricijských domů je v českých zemích naprosto unikátní. Vytvořil se zde jednotný typologický koncept dispozice jáchymovského domu, určeného primárně jako kancelářský provoz nákladníků, zahraničních bankovních domů a dalších věřitelů důlního podnikání. A takováto původní funkce charakterizuje i dům čp. 8, který byl nepochybně rovněž úředním objektem, nákladnickým domem, určeným pro poskytování důlních měř. Podle honosného vybavení interiéru a charakteru výmalby je více než pravděpodobné, že dům vlastnil významný a bohatý majitel.

Původní úřední funkce objektu se odrazila i na jeho vnitřním dispozičním řešení, které je plně zachováno. Pro Jáchymov je na jedné straně charakteristické, na druhé straně ovšem naprosto unikátní. V uličním průčelí šířkově orientovaného domu se nachází skvostný renesanční vstupní portál a sdružená okna zasazená ještě do pozdně gotického kamenného ostění. Vnitřní dispozice je klasickým příkladem renesančního jáchymovského domu s příčným dvojtraktem a zadním, rozsahem menším traktem s kuchyňským provozem. Přes všechny nepříznivé události si dům čp. 8 stále zachoval svou renesanční podstatu a je tak významný nebývale vysokou měrou dochovaných historických konstrukcí a umělecko-řemeslných detailů pocházejících z doby jeho vzniku, tedy z počátku a poloviny 16. století. Vstupní síň s průjezdem, zaklenutá renesančními hřebínkovými klenbami, nese dosud stále pozůstatky původní renesanční výmalby. Do patra objektu vedené podkovovité vřetenové schodiště je zaklenuté renesanční obkročnou klenbou s jedinečným kamenným krouženým madlem. V horní síni, která zasahovala původně až k uličnímu průčelí, se rovněž zachovalo značné torzo původní renesanční nástěnné výmalby. Naprostým unikátem je díky dvěma renesančním trámovým záklopovým stropům. Je tak jediným domem ve městě, kde se tyto stropy zachovaly v přízemí i v patře. A navíc ve velké světnici v patře se objevila heraldická nástěnná malba se zobrazením erbu českého krále. V objektu se dále zachovaly dvě dymníkové (černé) kuchyně s přilehlými komorami (spížemi). To vše vytváří jedinečný architektonický i stavební unikát. Těmito nálezy se tak stává dům čp. 8 v Jáchymově jedním z nejvýznamnějších památkových objektů jak ve městě samém, tak i v celém českém Krušnohoří. Vlivem značného přesahu přes česko-saské hranice i díky společnému zápisu na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO tak svým významem přesahuje hranice regionu i České republiky a získává značný význam ve středoevropském prostoru.

HODNOTNÉ PRVKY A DETAILS

Pořadí v seznamu je řazeno od spodních podlaží k horním podlažím, nevyjadřuje tedy význam jednotlivých položek.

Exteriér:

uliční průčelí předního domu

- architektonické řešení i tektonické prvky fasády (vstupní portál včetně okének a římsy)
- profilovaná ostění oken včetně parapetních říms
- torzo kamenného portálu krámského výkladce
- omítkové vrstvy s fragmenty renesančních kletovaných omítek s výmalbou i barokních omítek s iluzivní tektonikou

dvorní průčelí předního domu

- špaleta vstupu na dvůr
- špaleta vstupu na pavlačovou chodbu propojující přední a zadní dům
- špalety původních renesančních oken
- špalety oken dymníkových kuchyní
- renesanční a barokní omítkové vrstvy

severní (pravé) dvorní křídlo

- zdivo přízemní části

jižní (levé) dvorní křídlo

- torzo obvodové zdi a navazujících zděných konstrukcích

Interiér:

přední dům

1. NP

- klenby, klenební systémy včetně hřebínků a iluzivních maleb
- nástěnná výmalba
- špalety oken a konzoly
- zazděný vstup do přední místnosti z dolní síně (průchodu)
- zazděný portálek do kvelbu z přední místnosti
- trámový záklopový strop včetně obvodového lemu
- přízední arkády s konzolami, včetně okosení hran

- konzola meziokenního sloupku (pilíře)
- dymný provoz dymných (černých) kuchyní včetně dymných otvorů a kleneb
- schodiště do patra včetně schodišťových stupňů, kleneb a madla s nástěnnou výmalbou
- torzo portálu vedoucího do sklípku pod schodištěm s renesanční polychromií
- špalety oken na schodišti včetně zazděného okénka

2. NP

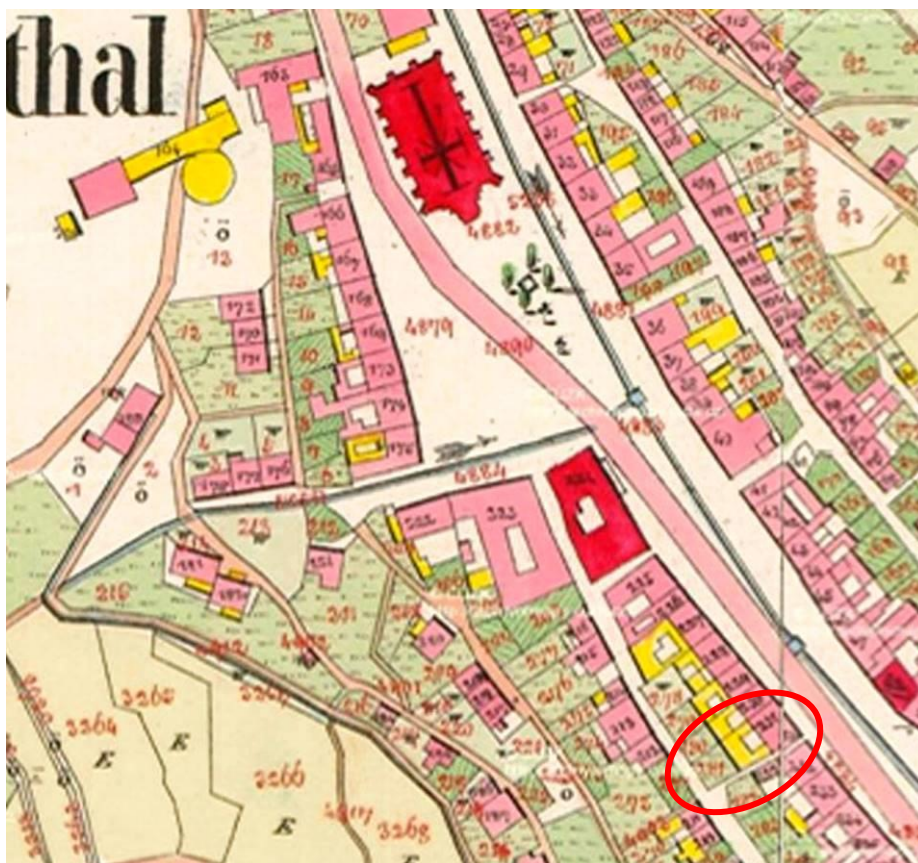
- omítky a nástěnné malby horní síně
- trámový záklopový strop ve velké místnosti v jižním traktu
- torza stropních trámů v horní síni a místnosti severního traktu
- přízední arkády s konzolou
- vstupní portál do kvelbu
- zazděné niky ve velké místnosti jižního traktu
- nástěnné malby ve velké místnosti jižního traktu
- vnitřní ostění oken
- dymný provoz dymníkové (černé) kuchyně včetně klenebního pasu
- klenební systémy dvorního traktu
- torza šablonových maleb na stěnách i na klenbách

3. NP (podkroví)

- schodiště s podklenutím, stupni a madlem
- horní část prostoru dymné kuchyně
- štíty z lomového zdiva
- otisky a niky starší krovové konstrukce

II. PŘÍLOHY

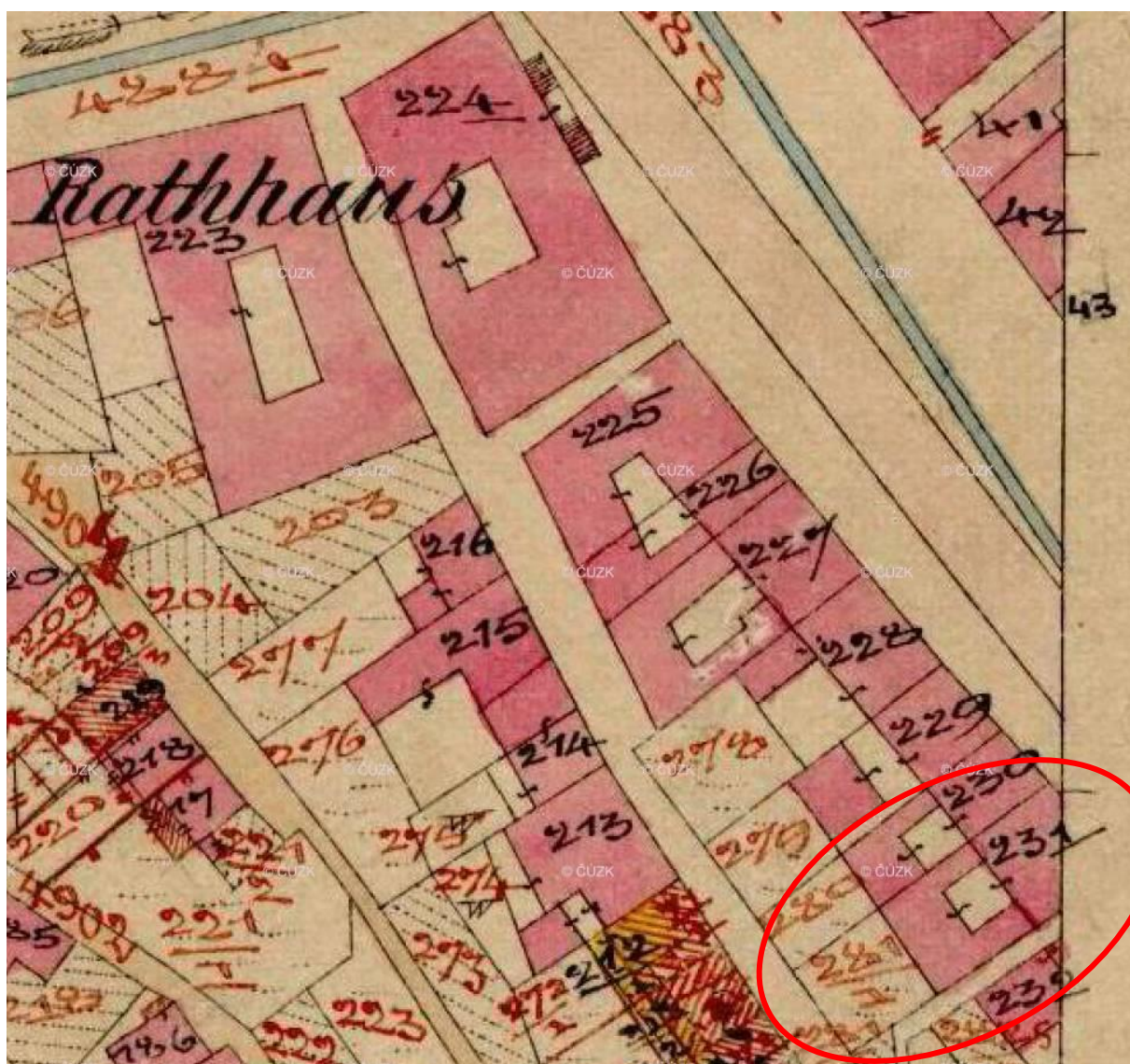
MAPOVÉ PODKLADY

Jáchymov, císarský otisk stabilního katastru, 1842, dům čp. 8 vyznačen v kroužku

Jáchymov, povinný otisk stabilního katastru, 1842, dům čp. 8 vyznačen v kroužku

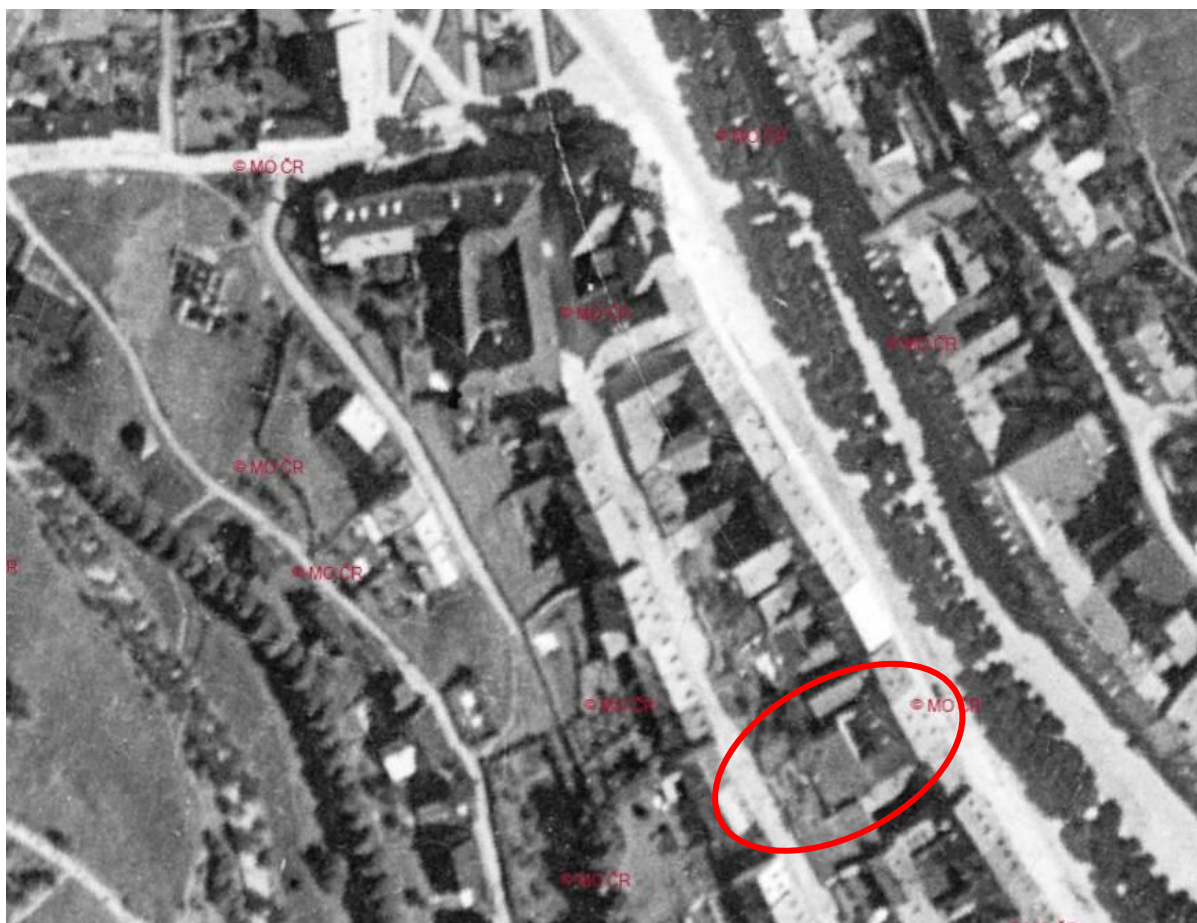
Jáchymov, dům čp. 8 na katastrální mapě z roku 1893

Jáchymov, dům čp. 8 z druhé poloviny 19. století

Jáchymov, dům čp. 8 na mapě starých důlních děl, 1991

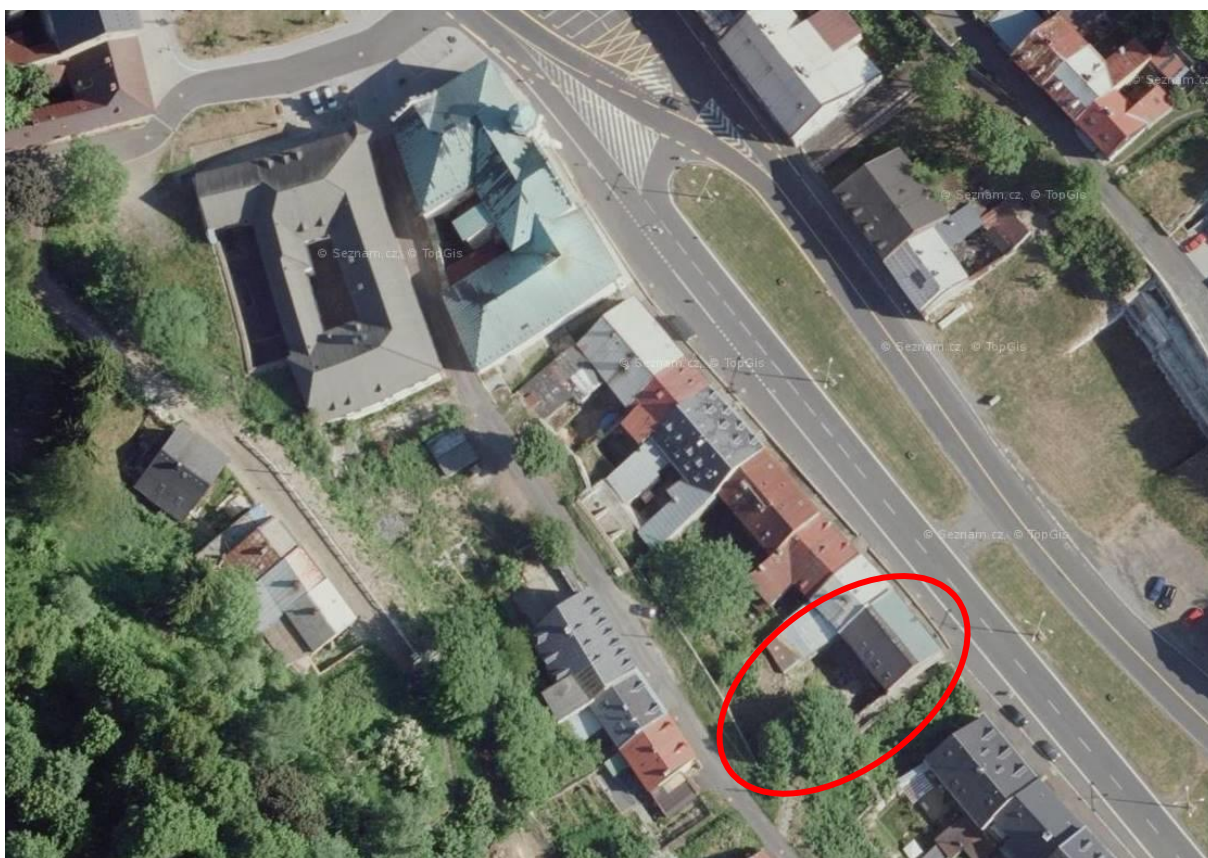
Jáchymov, letecký snímek 1938

Jáchymov, letecký snímek 1952

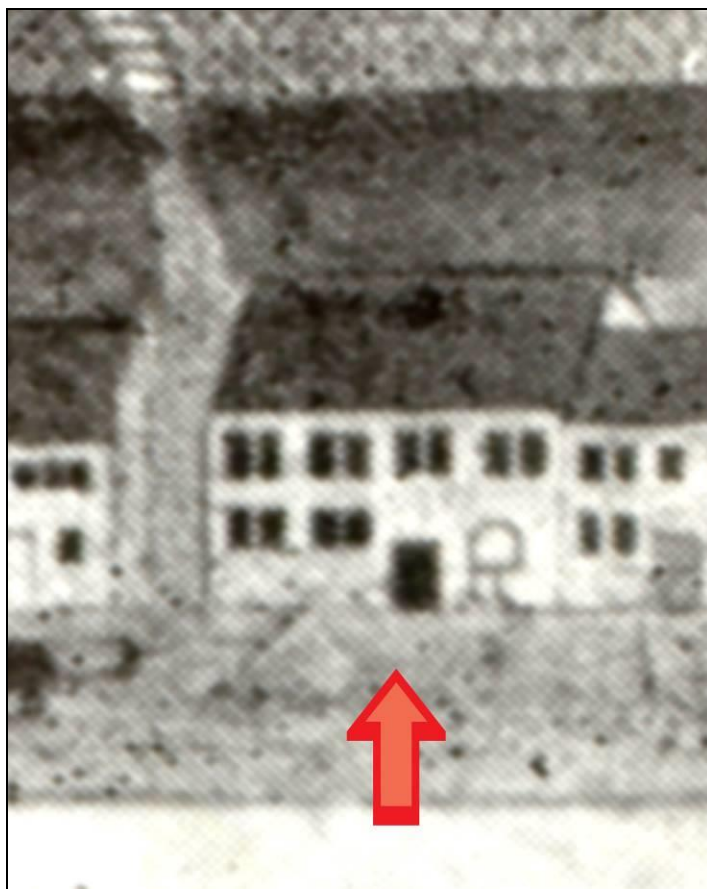

Jáchymov, letecký snímek 1956

Jáchymov, dům čp. 8, ortofoto 2015

IKONOGRAFIE

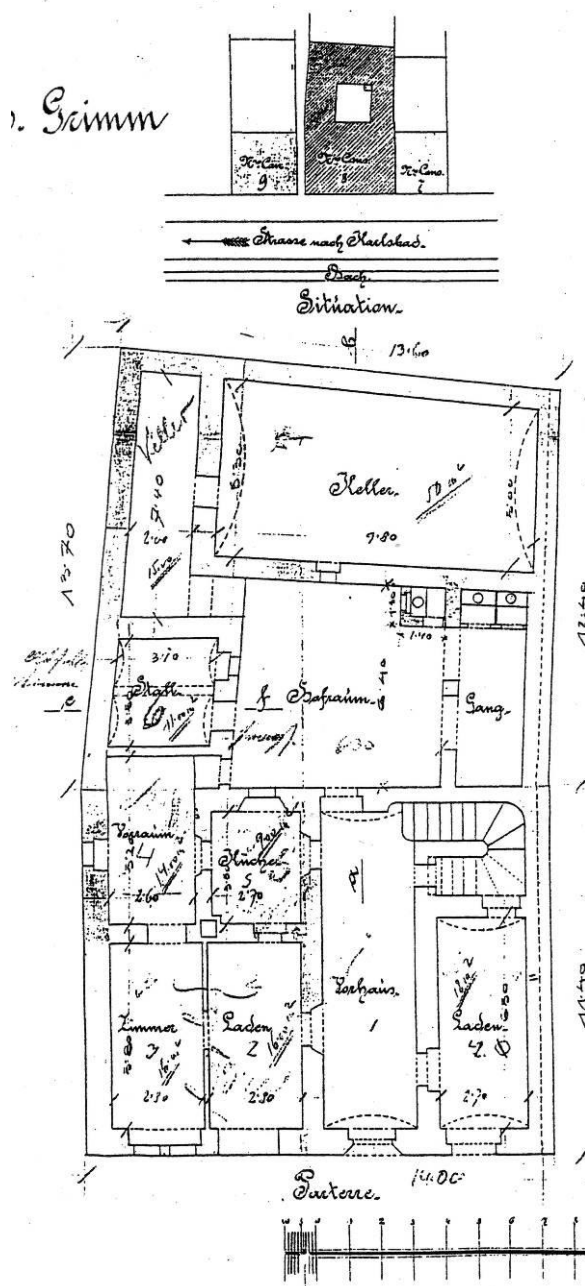

Jáchymov, dům čp. 8, pohled na panoramatické kresbě města Jáchymova kolem roku 1780-1820.

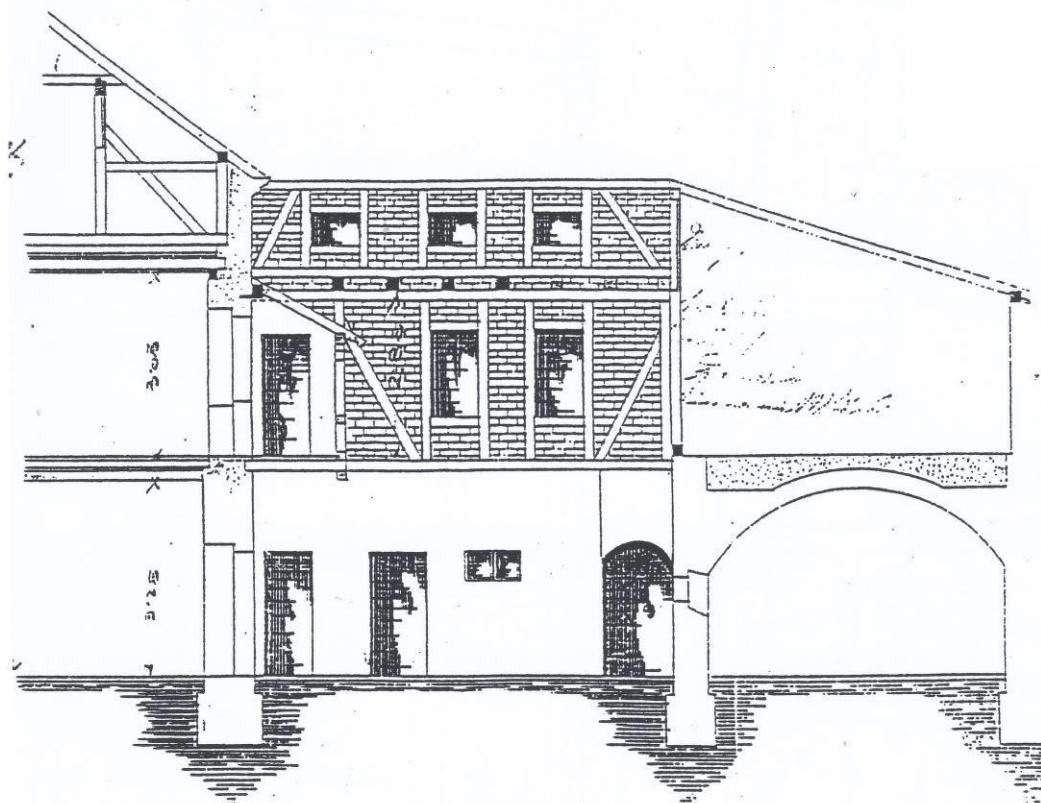
Horní část Jáchymova po požáru od SV, 1873

ARCHIVNÍ PLÁNOVÁ DOKUMENTACE

Jáchymov, dům čp. 8, plánová dokumentace z roku 1890

No. 8 in Joachimsthal.

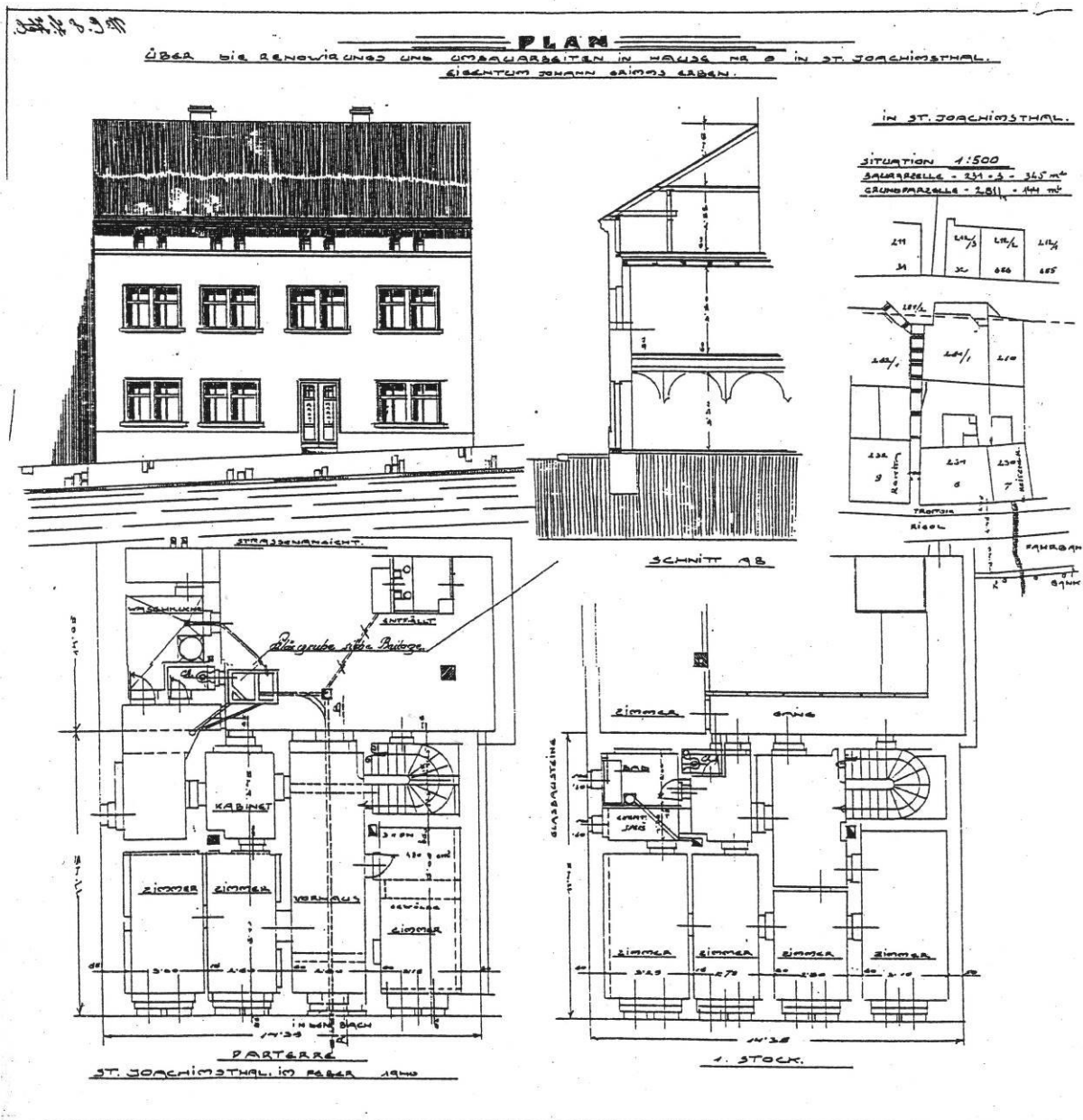

Schnitt a. b

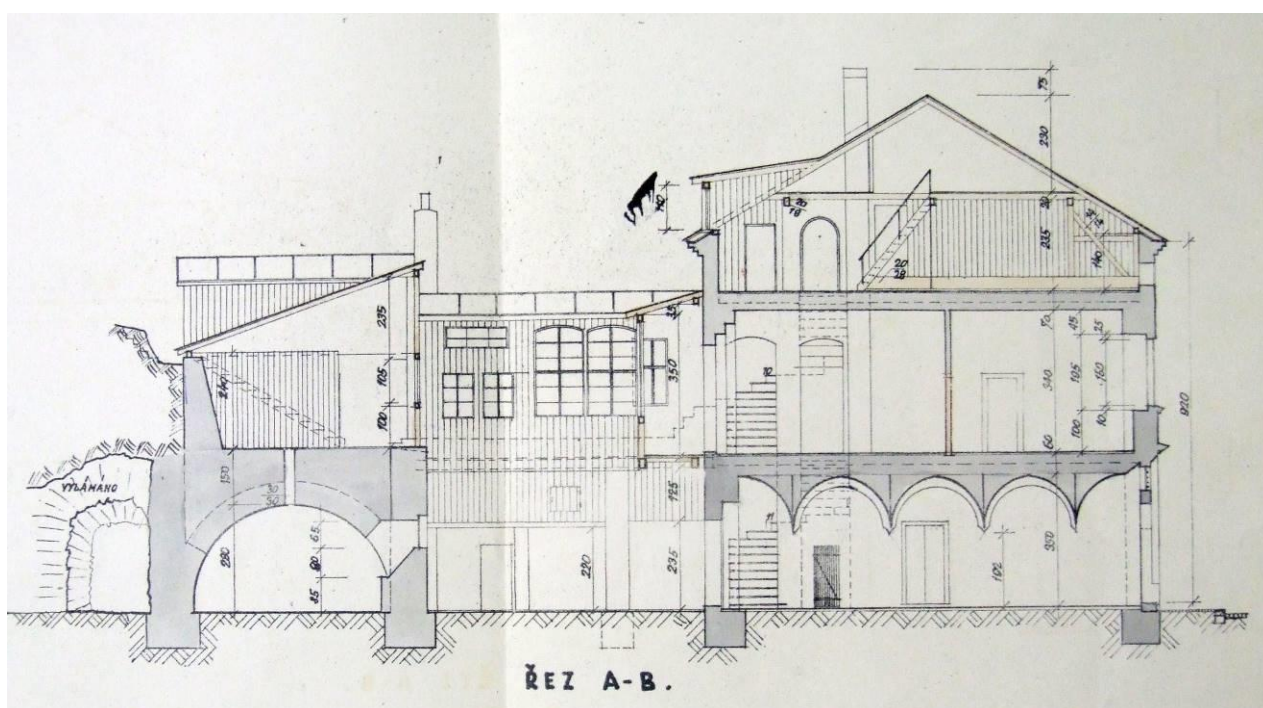
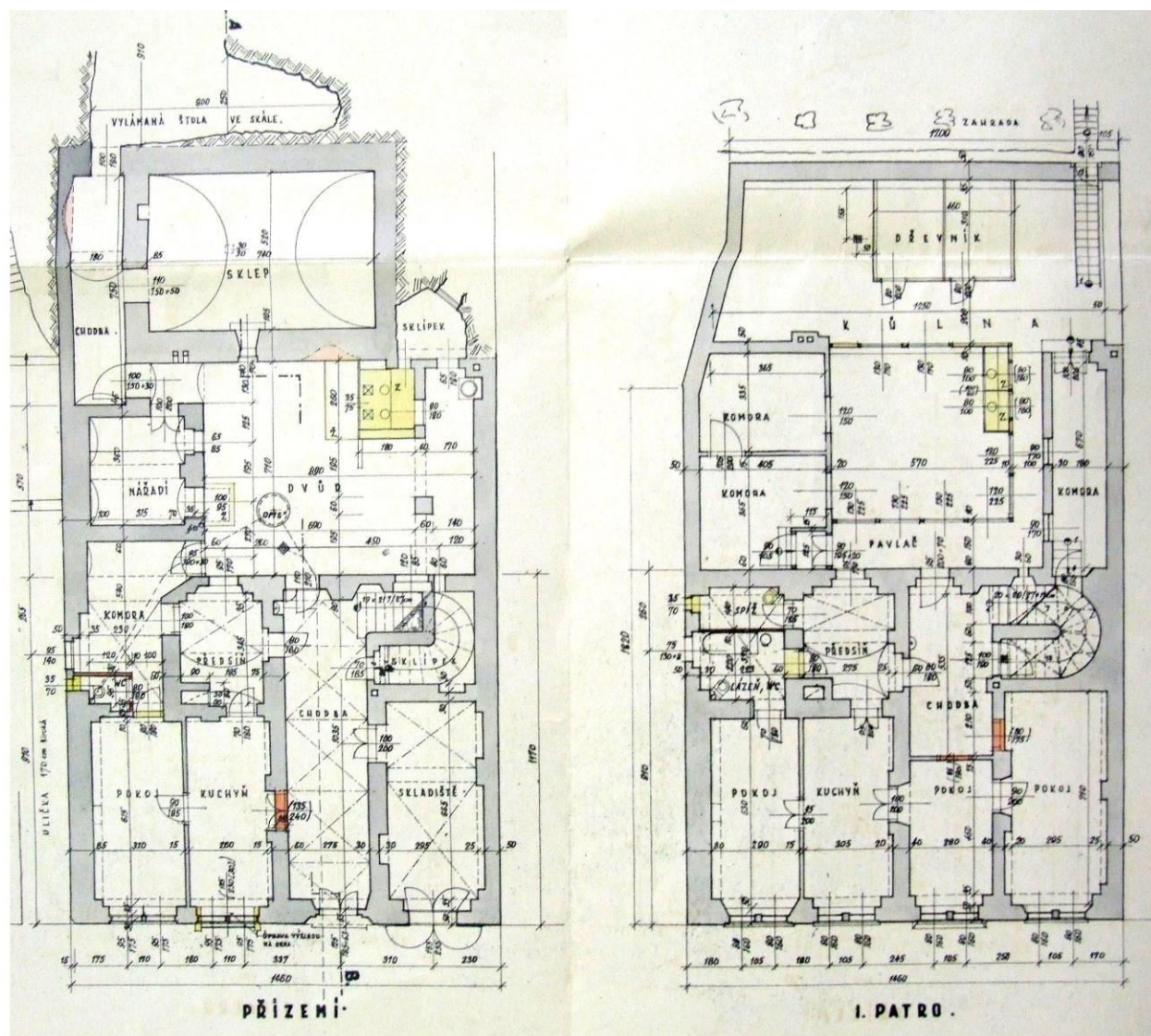

Joachimsthal. im. Joachimsthal. 1890

Jáchymov, dům čp. 8, jižní dvorní křídlo a zadní dům, řez, plánová dokumentace z roku 1890

Jáchymov, dům čp. 8, plánová dokumentace z roku 1940

Jáchymov, dům čp. 8, půdorysy a příčný řez, plánová dokumentace z roku 1950

ARCHIVNÍ FOTODOKUMENTACE

Horní část Jáchymova po požáru od SV, 1873

Kostel a okolí po požáru od JV, 1873

Dům od severovýchodu, foto Č. Šíla, 1975

Dům od východu, foto Č. Šíla, 1975

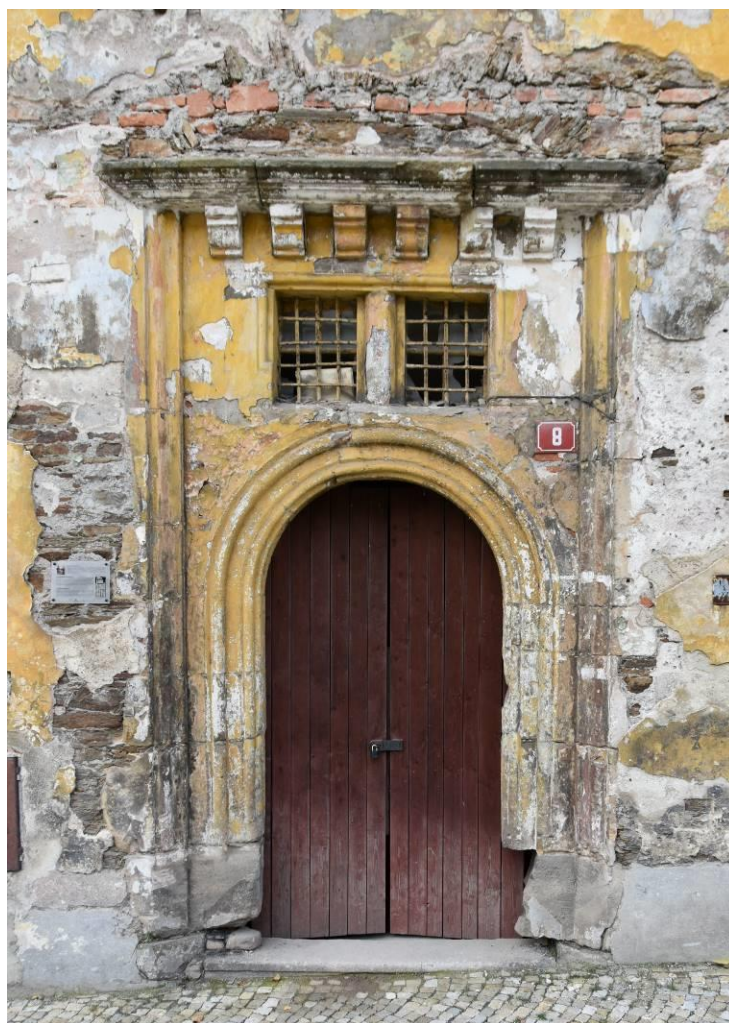
FOTODOKUMENTACE STÁVAJÍCÍHO STAVU

Jáchymov, dům čp. 8, pohled na vstupní průčelí od východu

Jáchymov, dům čp. 8, pohled na vstupní průčelí od jihovýchodu

Jáchymov, dům čp. 8, vstupní portál a detail polychromie

Jáchymov, dům čp. 8, původní krámský výkladec v severním traktu v přízemí a torzo jeho portálu

Jáchymov, dům čp. 8, přezděný pilířek sdružených oken v jižním traktu v přízemí

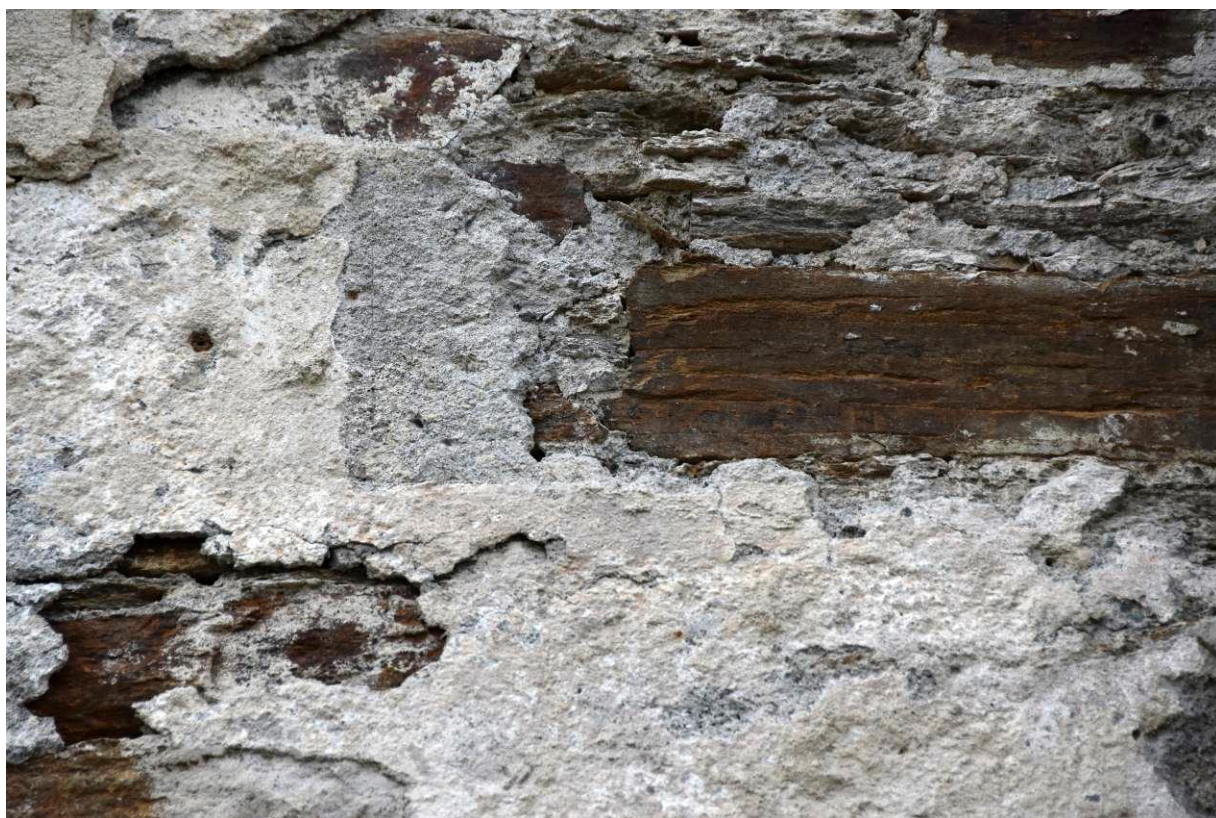
Jáchymov, dům čp. 8, ostění oken v jižním traktu v patře a detail profilace

Jáchymov, dům čp. 8, detail omítkových vrstev na fasádě uličního průčelí
a detail iluzivní malované římsy

Jáchymov, dům čp. 8, detail maleb na fasádě uličního průčelí

Jáchymov, dům čp. 8, detail stopy po iluzivním armování nároží

Jáchymov, dům čp. 8, pohled na dvorní průčelí, detail vstupu na dvůr a na chodbu do zadního domu

Jáchymov, dům čp. 8, vstupní síň (průchod na dvůr) 2020

Jáchymov, dům čp. 8, vstupní síň (průchod na dvůr), stav kleneb s odhalenými malbami v roce 2008

Jáchymov, dům čp. 8, vstupní síň, detail malby kleneb v roce 2020 a 2008

Jáchymov, dům čp. 8, přízemí, místnost severního traktu a detail odhalené malby hrany klenby

Jáchymov, dům čp. 8, přízemí, portálek vstupu do sklípku pod schodištěm a detail polychromie

Jáchymov, dům čp. 8, přízemí, místnost v jižním traktu, přízední arkáda a detail konzoly

Jáchymov, dům čp. 8, přízemí, místnost v jižním traktu, detail konzoly a sekundární přizdění pilířku

Jáchymov, dům čp. 8, přízemí, místnost v jižním traktu, omítaný pohled s nástropní výmalbou a destrukcí odhalený renesanční trámový záklopový strop

Jáchymov, dům čp. 8, přízemí, místnost v jižním traktu, přízední arkáda se zazděným vstupem do kuchyňského traktu a detail torza nástěnné malby

Jáchymov, dům čp. 8, přízemí, dymníková kuchyň, pohled k původně otevřenému dymníku

Jáchymov, dům čp. 8, přízemí, dymníková kuchyň, pohled k průchodu a detail zaklenutí

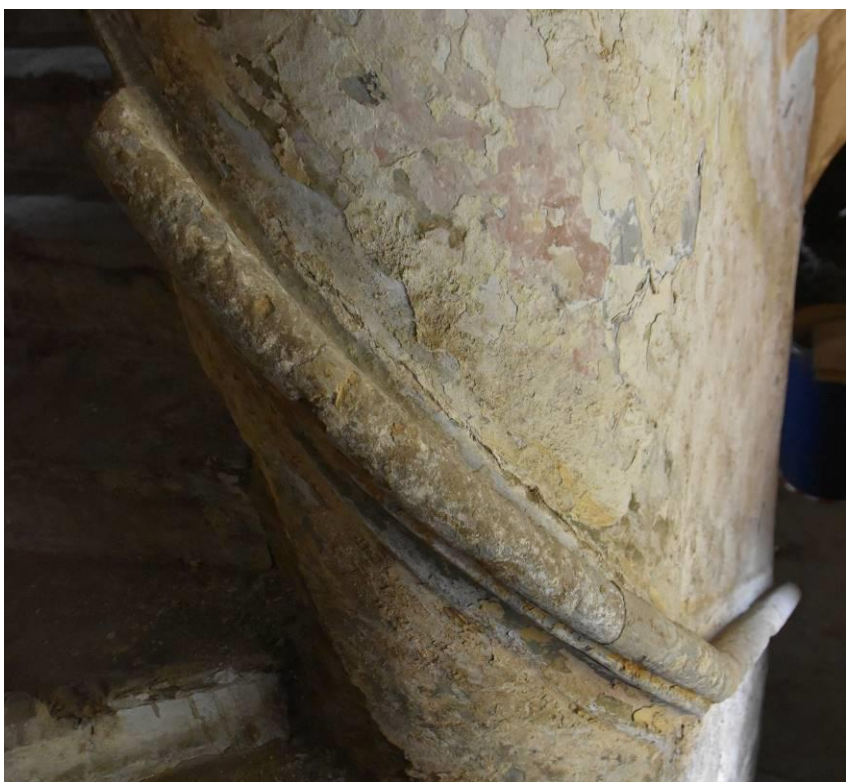
Jáchymov, dům čp. 8, přízemí, komora přiléhající ke kuchyni (spíž), pohled na zazděný vstup z místnosti jižního traktu

Jáchymov, dům čp. 8, přízemí, komora přiléhající ke kuchyni (spíž), detail zaklenutí

Jáchymov, dům čp. 8, schodiště do patra a detail klenby

Jáchymov, dům čp. 8, schodiště do patra, detail tesaného madla a renesančního malovaného rámování

Jáchymov, dům čp. 8, horní síň v patře, pohled k zadnímu kuchyňskému traktu v roce 2020 a 2008

Jáchymov, dům čp. 8, horní síň v patře, detail torza renesančního malovaného vlysu pod původním trémovým stropem

Jáchymov, dům čp. 8, horní síň v patře, detail nástěnné malby kohouta nad vstupem do dymníkové kuchyně v roce 2020

Jáchymov, dům čp. 8, horní síň v patře, detail nástěnné malby kohouta nad vstupem do dymníkové kuchyně v roce 2008

Jáchymov, dům čp. 8, horní síň v patře, pohled k uličnímu průčelí
a detail vnitřního ostění renesančních sdružených oken

Jáchymov, dům čp. 8, horní síň v patře, nástěnné malby v roce 2020

Jáchymov, dům čp. 8, horní síň v patře, nástěnná malba kupce po restaurátorském ošetření v roce 2008

Jáchymov, dům čp. 8, patro, místnost v severním traktu s torzem dřevěného trámového stropu

Jáchymov, dům čp. 8, patro, místnost v jižním traktu se zazděným průchodem do zadního kuchyňského traktu

Jáchymov, dům čp. 8, patro, místnost v jižním traktu, detail portálku do komory (spíže)
a zřejmě osvětlovací nika z dymníkové kuchyně

Jáchymov, dům čp. 8, patro, místnost v jižním traktu, přízední arkáda jižní stěny a detail konzoly

Jáchymov, dům čp. 8, patro, místnost v jižním traktu, trámový záklopový strop v roce 2020 a 2008

Jáchymov, dům čp. 8, patro, místnost v jižním traktu, nástěnná malba s erbem českého krále

Jáchymov, dům čp. 8, patro, dymníková kuchyně se sekundárně vloženou cihelnou klenbou

Jáchymov, dům čp. 8, patro, dymníková kuchyně, průchod s renesanční hřebínkovou klenbou

Jáchymov, dům čp. 8, patro, komora (spíž) vedle kuchyně se zazděným vstupem do velké jižní místnosti

Jáchymov, dům čp. 8, patro, komora (spíž) vedle kuchyně, detail portálku do velké jižní místnosti

Jáchymov, dům čp. 8, schodiště do podkroví, vstup na chodbu propojující v severní části přední a zadní dům

Jáchymov, dům čp. 8, schodiště do podkroví, zaklenutí

Jáchymov, dům čp. 8, podkroví, pohled k jižnímu štítu

Jáchymov, dům čp. 8, podkroví, otisk původního renesančního tvaru a sklonu jižního štítu

Jáchymov, dům čp. 8, podkroví, pohled k uličnímu průčelí se slepými nikami

Jáchymov, dům čp. 8, podkroví, pohled k severnímu štítu s otiskem starší krovové konstrukce

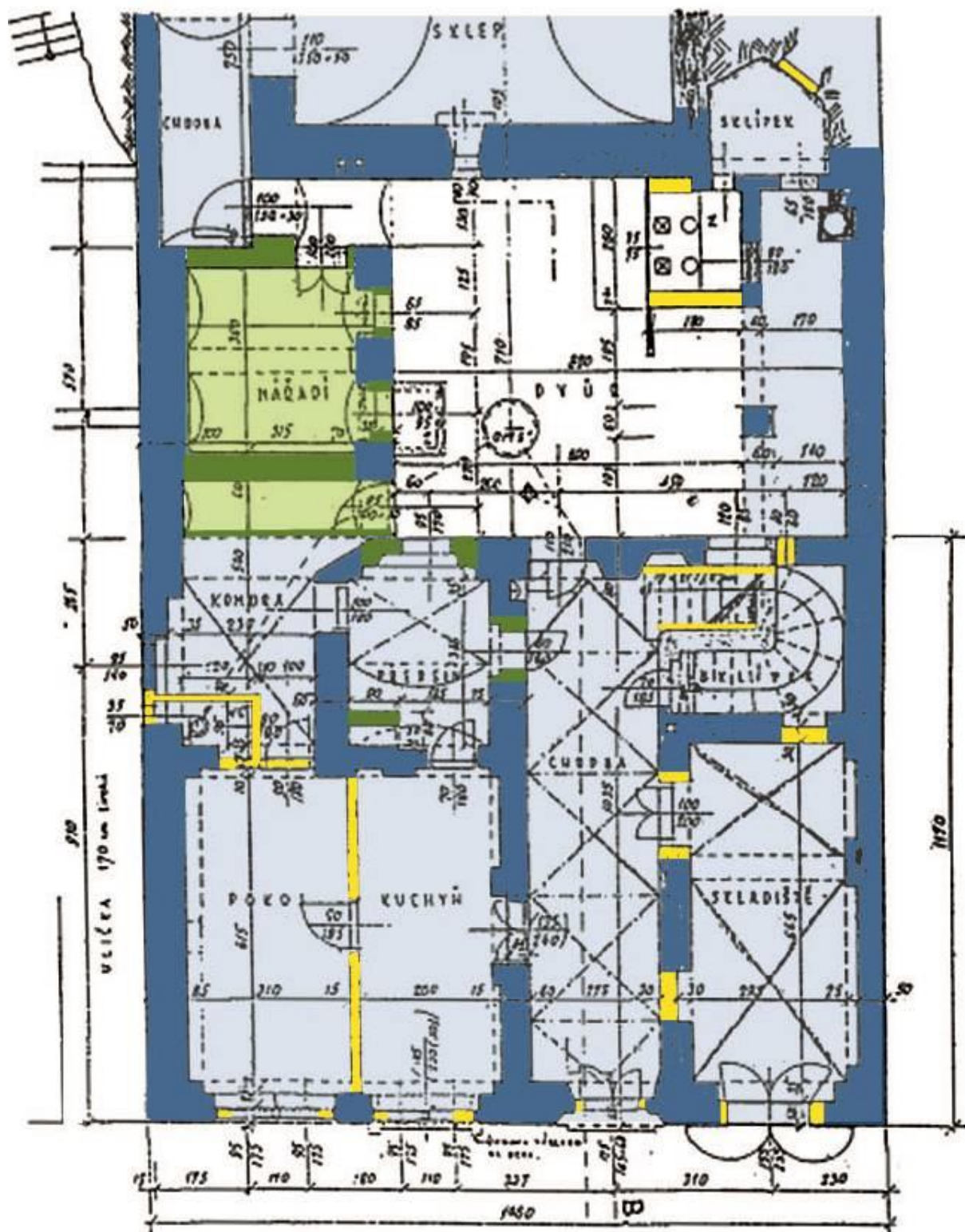

Jáchymov, dům čp. 8, podkroví, pohled do dvorního traktu

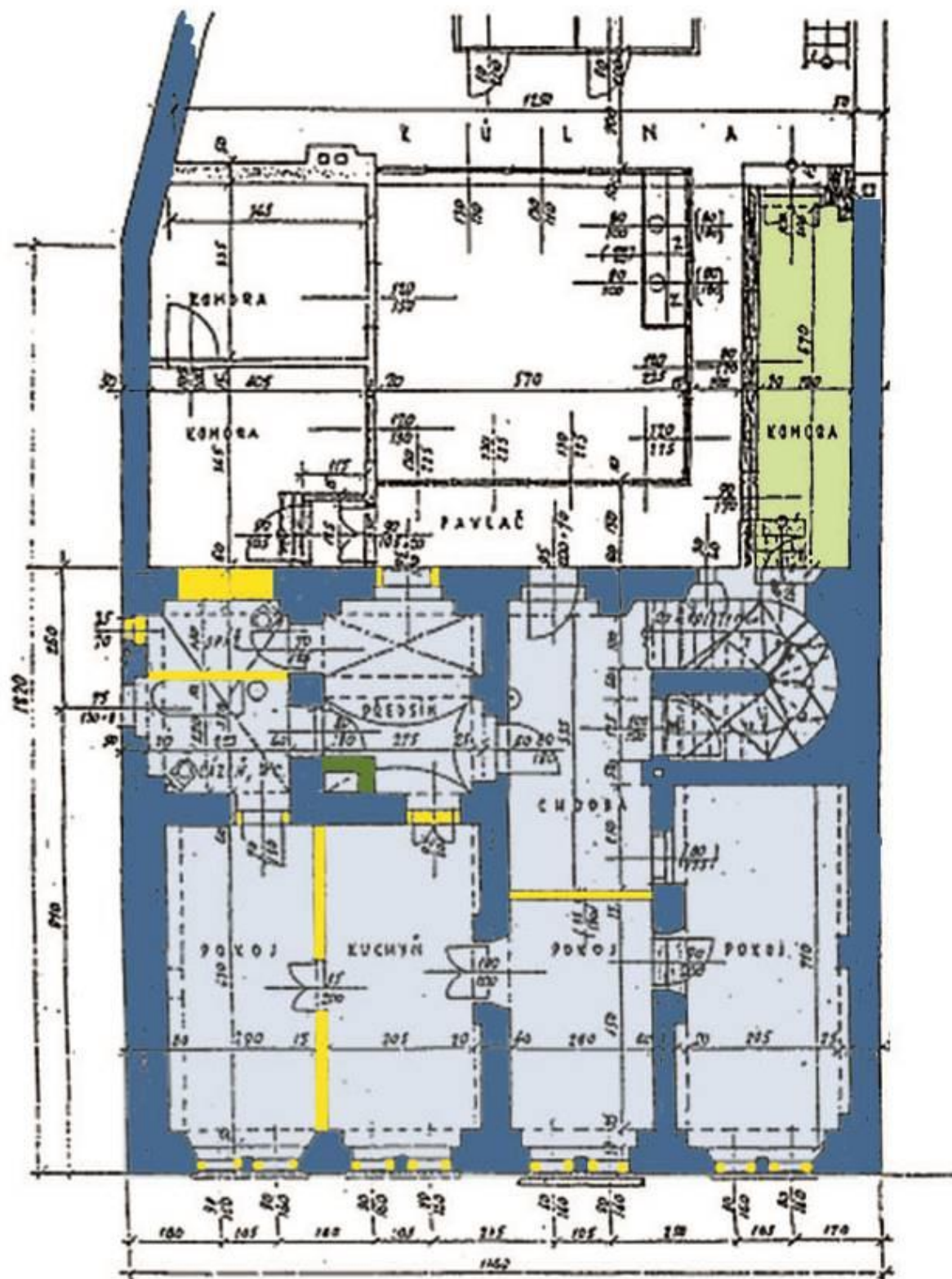
Jáchymov, dům čp. 8, podkroví, pohled na sekundárně vloženou cihlovou plackovou klenbu do původně otevřeného prostoru dymníku kuchyně v patře

STAVEBNĚ HISTORICKÁ ANALÝZA

PŘÍZEMÍ

zdivo a prostory renesanční
 zdivo a prostory klasicistní
 zdivo a prostory novodobé

I. PATRO

zdivo a prostory renesanční
 zdivo a prostory klasicistní
 zdivo a prostory novodobé